دولان ياشلىرى

زوردۇن سابىر

(ھېكايە)

ئېلكىتاب ئىشلىگۈچى : مەنزىل گۇرۇپپىسى

(1)

جۇۋان ئايلام، چوكان ئايلام،
سېنىڭ مەھەللەڭگە بارمايمەن.
سېنىڭ مەھەللەڭگە ماڭغاندا،
شاپاشلاپ زادى ھارمايمەن.

پالتاخۇن ھەر ۋاقىت تامىقىدىن كېيىن مۇشۇ قوشاقنى ئېيتاتتى. سىم باياۋان، بوم باياۋان، خۇدەك باياۋان مۇقاملىرىنى ئېيتقاندا ئاۋاز، قارا كۆز، ئۈزۈن چاچ ئاسخان موماي قىلىۋاتقان ئىشنى توختىتىپ، زوقى بىلەن تىڭشايتتى. بەزىدە ئەگىشىپ غىڭشىپمۇ قوياتتى. جۇلا مۇقامىغا سېلىپ ئېيتقاندا بولسا، ئاسخاننىڭ يۈرەكلىرى ئوينىياپ كېتەتتى. ئۇ ئىختىيارسىز قىزلىق مەزگىلى بىلەن خوشلاشقان كۈننى ئەسلەيتتى!

سېكىلەك قويغان چېچىنى 16 ئۆرۈگەن 16 ياشلاردىكى گۈزەل قىزچاقنى ئات كەينىگە مىنگەشتۈرۈپ، ئېغىزدۇرۇق جايغىدىن ئىككى يىگىت تۇتۇۋېلىپ، ئاتنى يېتىلەپ ماڭدى. ئاسگۈل چۈمپەردە ئىچىدە تۇرۇپ كەينىدىكى ھارۋىدا ئولتۇرۇشقان يىگىتلەرنىڭ قالۇن، غىجەك، دولان راۋابى ۋە داپلارنى چېلىپ ئېيتقان جۇلا مۇقامىنى ئاڭلاپ ماڭدى. ئۇ كۆڭلى گويا پۈتۈن دولانلىقلار بىرلىشىپ جۇلا مۇقامىغا تۇۋلاپ، ئاسخاننى كۆچۈرۈپ ماڭغاندەك بىلىنگەندى. يىگىتلەر قىزنى ئاشۇنداق قىلىشىپ ھوجرىسىغا ئۇزىتىپ كېلىشتى. ئۆيگە كەلگەندە، ئۇنى ئاتتىن چۈشۈرۈپ، تۆت بۇرجىكىنى تۆت قاۋۇل يىگىت تۇتۇپ تۇرغان كىگىزگە تاشلىدى. يىگىتلەر كىگىزنى يۇقىرى-تۆۋەن سىلكىشتى. ئاسگۈل شۇ كىگىز ئۈستىدە پالتاخۇن بىلەن تونجى قېتىم ئىرماش-چىرماش بولغانىدى...

تويى بولۇپ ئالتە ئاي بولغاندا، يەنە مەرىكە بولدى. قىزنى قولىدىن يېتىلەپ ئاتا-ئانىلىرى ھەمدا ۋە كۆپچىلىك توپلانغان سورۇنغا ئېلىپ چىقتى. ئاتا-ئانىلىرى بۇغداي، قوناق، پاختا ئېلىپ چىقىپ، قىزنىڭ بېشىدىن ئۆرۈدى-دە، ئۇنى سازچىنىڭ ئالدىغا قويدى. بۇ چاغدا مۇڭلۇق جۇلا مۇقامى ئېيتىلدى. قىز ئۇسسۇلغا تەكلىپ قىلىندى. قىز سورۇنغا چۈشكەندە، يىگىت بېشى ئۇنىڭ يۈز ياغلىقىنى ئېلىۋەتتى. مەيداندىكىلەر «ۋاي» دەپ قېلىشتى. شۇندىن تارتىپ ئۇنىڭ يۈزى يېپىلماي كېلىۋاتىدۇ. ئانىسى ئۆرۈپ قويغان 16 ئۆرۈم چېچى ئىككى ئۆرۈم بولۇپ ئۆرۈلۈپ

كېلىۋاتىدۇ. ئاسىخان قىزلىق ھاياتىدىن مۇشۇ جۇلا مۇقامى تەنتەنىسى بىلەن ئەنە شۇنداق خوشلاشقان. 45 يىلدىن بېرى تالاي مەشرەپلەرنى، تالاي تويلارنى كۆرۈشتى. لېكىن ئۇسۇل بىلەن ناخشىغا بولغان تەشنالىقى زادىلا قانمىدى.

بوۋاي ھەر ۋاق تامىقىدىن كېيىن غىڭشىپ ناخشا ئېيتقاندا، موماينىڭ جېنى يايراپ كېتىشىنىڭ سەۋەبى ئەنە شۇ.

بۈگۈن پالتاخۇن قازاندا قايناۋاتقان كوجىغا يالىت قىلىپ قاراپ قويدى-دە، جۇلا مۇقامىنى باشلىۋەتتى. مەزلىك توخۇ گۆشى، كۆكۋاش قوناق سۇتى بىلەن ئېتىلگەن كوجا بوۋاينىڭ ياخشى كۆرىدىغان تامىقى ئىدى. شۇڭا ئۇچۇن ئۇ، جۇلا مۇقامىنى كۆڭلىدىكىدىن ئۇنلۇكرەك ۋە ھېسسىياتلىق قىلىپ ئېيتتى. موماي كۆزلىرىنى خۇمارلاشتۇرۇپ بوۋىيغا قارىدى-دە، سۆيۈپ تاۋار كۆرپە سالدى.

ئەجرى بىلەن ئەتكەن تامىقىنى بىر ئۇيلۇك جەم بولۇپ، ئىشتىھا بىلەن يەيدىغانلىقىغا موماينىڭ كۆزى يەتتى. شۇڭا ئۇ خۇشال ئىدى. ئۇيگە كىرىپ كىتاپ ئوقۇۋاتقان ئوغلىنىڭ جەينىكىگە نوقۇدى-دە:

- تۇرغىن بالام، ئاش پىشتى، - دەپ پىچىرلىدى.

ئوغلى قوپال ئاۋاز بىلەن ۋارقىرىدى:

- كەچكىچە مۇقام، كەچكىچە ناخشا! - دېدى ئۇ ئانىسىغا ئالىيىپ، - قۇلاق-مېڭەمنى يەپ كەتتىڭ يا!

- كىتاپ ئوقۇشۇڭغا دەخلى بولىدىمۇ-يا بالام، - دېدى ئانىسى يېلىنىش بىلەن ئوغلىغا تەلمۈرۈپ، - ماقۇل، ئېيتمىسۇن، 45 يىل ئېيتىپتۇ، كۆڭلىمىزنىمۇ ئېچىپ بولغان بىز، سەنلا خۇشال بولساڭ سېنىڭ دېگىنىڭ بولسۇن، داداڭ ناخشا ئېيتمىسۇن!

- ئېيتمايمىشمەن تېخى! - دېدى بوۋاي ئاچچىق بىلەن ئايلىنىپ، - ناخشا ئېيتمىغانغا خۇشال بولسا، مەن ئۆلگەندە خۇشال بولۇۋالسۇن، بۇنىڭ بەدىنىدە دولانلىقنىڭ قېنى يوق!

- نېمە؟ - دېدى ئوغلى چىچىلىپ، - دۇنيادىكى ئىلغار مەدەنىيەتنى بىلمەيسەن. دولانلىقنىڭ كونا مۇقامىنى يىغى دەۋرگە تاشماقچى بولسەن، بۇ گۈزەل باغقا كاۋا تېرىغاندەكلا بىر ئىش.

- شۇنىڭغا خاپا بولىدۇغمۇ تېخى بالام! - دېدى ئانىسى تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئوغلىنى سىلاپ، - بولدى، دېگىنىڭ بولسۇن، داداڭمۇ ئېيتمىسۇن، مەنمۇ خۇشال بولمايلا قوياي، قاپىغىڭنى ئېچىپ يۈرگىنە ئوغلۇم!

ئانىنىڭ ئۆز خۇشاللىقىنى، راھىتىنى ئوغلىغا ئاتا قىلىشى ھەتتا ئوغلىنىڭ بىر مىنۇتلۇق ئارامى ئۈچۈن ئۆزىنى ئېغىر ئازاپلارغىمۇ تۇتۇپ بېرىشكە تەييار ئىكەنلىكى، ياش يىگىتنىڭ يۇمشاتقان ۋە ئۇنى مەجبۇرەن بولسىمۇ كۈلۈمسىرەتكەنمۇ بولار ئىدىيۇ، بىراق بوۋاي ئۆزىنى بېسۋالالمىدى:

- شۇنداقلىقىڭدىن ساقلىلىك بىر باغ بېدىدەك بولغىچە لايىق تاپالماي يۈرىسەن! بىلەمسەن، مېنىڭ بايلىقىممۇ، خۇشاللىقىممۇ ناخشا بىلەن ئۇسۇل، ناخشىسىز، ئۇسۇلسىز ئۆتكەن كۈنۈم سىرتماقتا تۇرغاندەك ئازاپلىق! سەن تېخى پۈتۈن دولانلىقنى زېرىكتۈرگىنىڭنى ئاز دەپ مېنىمۇ گۆرگە ئىتتىرمەكچىمۇ؟ مېنىڭ پۇشتۇمدىن تامغان بولساڭ كاۋا-پاۋا دەيدىغان گەپلەرنى دولان دەرياسىغا ئېقىتىۋەت! دولانلىقتەك ئادەم بول!

- ئازار بەرمىسىلە ! مېنى ئايىسىلا ! - موماي كۆزىگە ياش ئېلىپ بوۋايغا يالۋۇردى، - مۇنداقمۇ بالا ئەمەستى، بىلىكىگە قىزىل تاقاپ، ئۇنىمۇ-بۇنىمۇ كونا دېگۈزۈپ، ئۇسۇل بىلەن ناخشىغا ئۆچ قىلىپ قويدى بالىنى، مىجەزىمۇ بۇزۇلدى...

بوۋاي ساقىلىنى تۇتاملاپ نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى. چۈنكى ئۇ 45 يىللىق ھەمرىينى قانداق كۆيۈپ-پىشىپ ئالغان بولسا، ھېلىمۇ شۇنداق ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ دېگىنىنى قىلماسلىقتا بوۋاي بىقۇۋۋەت ئىدى. ئۇ ھويلىغا چىقتى. موماي ئۇنى كۆرپىگە ئولتۇرغۇزدى. ئۆلارنىڭ كۆزى ھامان ئوغلىدا ئىدى، ئوغلى ئورنىدىن تۇردى-دە، ۋېلسىپىتنى دوڭغاسلىتىپ تالاغا ماڭدى. موماي ئۇنى توسدى:

- ئوغلۇم... سېنى دەپ توخۇ يۇڭزىلاپ، كۆكۋاش ئېزىپ... - لېكىن ئوغلى ھويلىدىن چىقىپ كەتكەن ئىدى.

- بالىنىڭ مىجەزى يوق، ئۈچ-تۆت كۈن بولدى، غىزاسىمۇ كېمىيىۋاتىدۇ، -دېدى ئانا كۆز يېشىنى يەڭلىرى بىلەن ئېرتىپ تۇرۇپ، - بىكارغا ئازار بەردىلە!

- نېمە مىجەزى بولمايتتى، بىرەر قىزغا كۆيۈپ قالغان گەپ! بۇ يىل 27 ياشقا كىردى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭلەرنىڭ باللىرى ئىككىدىن تاقاشقىدەك بولدى. ۋاي شور پېشانەم! مەھەللىنىڭ نى-نى قىزلىرى ئۇنىڭغا كۆز تاشلىدى. قۇدۇقتىن سۇ ئېلىپ يانغاندا بىزنىڭ ئىشىككە كېلىپ ھېرىپ قالىدىغانلار ئاز بولدىمۇ؟ ئالتۇندەك قىزلار چېلەكلىرىنى قويۇپ، بىزنىڭ ئىشىككە تەلمۈرۈپ قاراشتى. لېكىن سېنىڭ بۇ كەنجەڭ ئۇسۇل ئوينايدىكەنەي، ناخشا ئېيتىدىكەنەي دەپ ئۇلارغا سىڭايان قاراۋەردى. مانا ئەمدى تۆت بالىسى بار جۇۋانلار چېغىدا ئۇنىڭغا كۆز قىرىنى سالمايدۇ. ئۇ ئاغرىماي كىم ئاغرىسۇن، ئۇنىڭ ئورنىدا مەن بولسام ئۆلۈپ قالاتتىم!

- قويسىلا، - دېدى موماي روھى چۈشۈپ يەرگە قاراپ.

- ئەجەپ پېشانىمىز كاجكەنغۇ تاك!...

ساندۇقتىكى سارجىلارغا نەچچە قېتىم كۆيە چۈشتى، ھازىر بولسا مەخسۇس قېپىن ساندۇق ياستىپ قىممەتلىك تويلۇقلارنى ساقلاۋاتىدۇ. موماي ياقۇت كۆزلۈك ھالقا، ئۈزۈكلەرنى ھەر كۈنى ئېرتىپ پاقىرتىپ قويىدۇ. كۆرسەتمىگەن قولۇم-قوشنىلارمۇ قالمىدى. قول سائىتىنى ھەر كۈنى بىر قېتىم ماڭغۇزۇپ تىڭشاپ كۆرىدۇ. قوتاندىكى بېقىلغان قويلارنى نەچچە قېتىم ئىلاجىسىز سويۇۋەتتى. باغ تەرەپكە يانداش قىلىپ ياسىغان ئىككى ئېغىزلىق ئۆينىڭ باسما زەدىۋاللىرىنى نەچچە تارتىپ، نەچچە ئالدى، ئانار گۈللۈك بىر جۈپ گىلەمنىمۇ موماي نەچچە قېتىم يايدى، قاقتى...

- ئىككى ئېغىز ئۆينى بۇزۇۋېتىمەن، - دېدى بوۋاي كوچىنى كۆڭۈلسىز سۈمۈرۈپ قويۇپ، - ئۈچ قېتىم ۋادەك(قۇرما تام)نى يېڭىلاپ توقۇدۇق، 10 يىل بولدى، پالتاخۇننىڭ ئوغۇل تويىنىڭ داۋرىڭى چىققىلى! قانچىلىغان قىرلار تويى ئېشىغا ئېغىز تېگەلمەي ئۆلۈپ كەتتى. ئەمدى يېڭى تويلارنى سانىغاندا ھېچكىم بىزنى ئېغىزغا ئالمايدىغان بولدى خوتۇن، مەن چىدىمىدىم. جامائەتكە نەزىر قىلىۋېتىمەن. مەرىكىسىز ئۆيدىن گۆندىخانا ياخشى. سېنى ئاياپلا ھازىرغىچە كەلدىم خوتۇن، بۇ ئازاپنىڭ چېكى ھېچ كۆرۈنمەيدىيا...

ئۇ خورسىنىپ ئۇلۇغ-كىچىك تىندى.

- ئاسىدەمگە ئەلچى كىرگۈزۈپ باقسىلىقمىكىن، ئەجەپ ئۇز، بەلەن بالا بوپتۇ! - دېدى ئاسخان بوۋايغا يالۋۇرغاندەك تەلمۈرۈپ.

- ئاسىدەمگە ئەلچى كەتمەيدۇ، - دېدى بوۋاي جوشنا تامنى شەرەت قىلىپ، - ئۈچ ئاچا-سىڭلىمۇ بىر-بىرىدىن ئۇز، بەلەن باللار بولغان ئىدى. قوشناك قايسى قىزنى ئاياپ قويغان، ئۈزلىرى ئېغىزلانغاندى-يا! گەپ كەنجەكىدە. بىرىنى كەچكىرگىچە ئۇسۇل ئويناپ يۈرىدىغان ئوغلاق دېدى، بىرىنى ئاغزى بېسىلماي ناخشا ئېيتىدىغان ۋىتىۋالداق سېغىزخان دېدى، يەنە بىرىنى راۋاپ چالىدىغان ئەركەك-زەدەك دېدى.

- ئاسىدەم تېخىمۇ شوخ، - دېدى ئانا قىزنىڭ ئىسمىنى زوق بىلەن تىلغا ئېلىپ، - بۇ يىللا ئۆگزىدىن ئۆگزىگە سەكرەيدىغىننى قويۇپتۇ. بايا قارىسام قۇدۇقتىن ئىككى چېلەك سۇنى ئېلىپ كېتىپ بارىدۇ، ئاغزىدا ناخشا، دولىسى بىلەن پۈتى ئۇسۇلغا كېتىۋاتىدۇ. ئۈزۈمچىلا كۈلۈپ تاشلاپتىمەن!... سىلىچە بىزنىڭ كەنجىۋاي كىمگە كۆيگەندۇ-ھە؟

- قەمەردەك چۈشىدە شەمشى جانانغا كۆيۈپ قالغاندۇ، 360 يىللىق يولغا بېرىپ دېۋلەر

شەھەردىن شەمشى جانانى ئەكەلگەچە سېنىڭ بىلەن مېنىڭ تېنىمىز توپا بولۇپ، توپىسىدىن كېسەك قۇيۇپ ياسىغان ئۆيلەرمۇ ئۆرۈلۈپ بولىدۇ خوتۇن!...

- تۇزۇك گەپ قىلسىلى-يا! - دېدى موماي خاپا بولۇپ.

ئۇلارنىڭ گېپىدىن مەزىلىك كوچمۇ ئۆتمىدى...

(2)

كەنجى ئۆيدىن چىقتى-يۇ، ئەمما نەگە بېرىشىنى بىلمىدى. ۋېلسىپىتنى بولۇشىغا تېپىپ، گۈڭشى مەدەنىيەت ئۆيىگە كەلدى. ئۇ مەدەنىيەت ئۆيىدە رەسىم سىزىش بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزمەكچى، ئىچ پۇشۇقىدىن قۇتۇلماقچى، ئەڭ مۇھىمى، پۈتۈن ۋۇجۇدىنى ئۆرتەۋاتقان بىر يوشۇرۇن ئوتنىڭ ئازابىدىن ئازراق بولسىمۇ پانا تاپماقچى بولدى... ئۇ رەسىم جازىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى، قولىغا مويىنى ئېلىپ رەسىمگە قارىدى. خۇشاللىق تەنتەنىسى قىلىۋاتقان گۈڭشى ئەزالىرى ئۆزى سىزىۋاتقان سۈرەتتىكى ئۈنىڭغا قاراپ مازاق قىلىپ كۈلۈۋاتقاندەك، بولۇپمۇ ئاۋۇ ئۆششاق ئۆرۈمە چاچلىرى ئۈستىگە گۈللۈك دوپپا كىيىۋالغان 17-18 ياشلاردىكى گۈزەل قىزچاق كەنجىنى مەنسىتمەي كۈلۈۋاتقاندەك بىلىنىشكە باشلىدى. ئۇ پەلكۈچنى ئاق بوياققا چىلىدى. قىزنىڭ يۈزىنى بويىۋېتىش ئۈچۈن قولىنى ئاپاردى. قىز يەنىلا كۈلۈپ تۇراتتى. كەنجىنىڭ پەلكۈچ تۇتقان قوللىرى تىترىدى.

- ئاسىدە!... - دېدى ئۇ سۈرەتكە قاراپ پىچىرلاپ، - بۇ سۈرەتنى نېمىشقا ئاسىدەگە ئوخشىتىپ سىزغاندىمەن، بىرەر يۈز ئادەمنىڭ سۈرىتى ئىچىدە يالغۇز سەنلا ئوبرازلىق، جانلىق سىزىلىپسەن، بۇ نېمە ئىش؟... - جاۋابى ئاددى بۇ سوئالغا ئۈنىڭ جاۋاب بەرگۈسى كەلمەيتتى. جاۋاب ئورنىغا ئۈچ كۈن بۇرۇنقى كىچىككىنە ئىشنى ئەسلەپ قويۇش يېتەرلىك، بۇ كەنجى ئۈچۈن ھەم كۆڭۈللۈك ھەم ئازاپلىق بولسىمۇ، گەرچە...

**** **** **** ****

كەنجىنىڭ دوستى مۆمىنجان ئاپالىنى قويۇۋېتىپ ئۈچ كۈن ئۆتمەيلا كەنجىنىڭ ھوجرىسىغا كەلدى:

- نېمىشقا ئاپالىڭنى قويۇۋەتتىڭ! - دېدى كەنجى ئۈنىڭدىن رەنجىپ.

- راستىنى ئېيتايمۇ؟

- يالغىنىمۇ بارمۇ تېخى؟

- ئۇنداق بولسا ئاڭلا! مەن 48 يۇەن مائاش ئالىدىغان تېخنىك بولۇپ قالدىم. گۇڭشىنىڭ ئېلېكتىر ئىشلىرى مېنىڭسىز يۈرۈشمەيدۇ، ئايالىمچۇ؟ دەرتمەن مەشرەپىدە تېپىشىپ قالغان بىر قىز. ئوينىغان ئۇسۇلى بىلەن پۈتۈن ئويۇندا ئېيتقان بېيتلىرىگە قاراپ كۆيۈپتىكەنمەن، ئەمدى قارىسام بىر يۇك بولدى. ئالداپ-سالداپ خېتىنى بەردىم. ئەمدى چېكىپ يۈرۈپ ئالىمەن، پۇل دېسە بار، قولۇمنى نەگە سۇنسام شۇ يەرگە يېتىدۇ.

- نۇمۇس ئەمەسمۇ؟ - دېدى كەنجى ئاچچىق بىلەن، - مۇنداق قىلساڭ مۇھەببەت دېگەننىڭ قانداق قىممىتى بولىدۇ ساڭا؟

- ئەخمەق، - دېدى مۇمىنجان ئۆزۈن چاچلىرىنى كەينىگە تاشلاپ، - ئەر كىشىدىمۇ مۇھەببەت بولامدۇ، كۆيۈپ-پىشىش قىزلارنىڭ ئىشى، ئەرنىڭ ئىشى تاللاش، كۆرۈپ قالسەن، ئون كۈنگە قالماي مۇنۇ قوشناڭ ئاسىدەمنى قولغا چۈشۈرىمەن. ئۇنى قولغا چۈشۈرۈۋالسام پۈتۈن خەقنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قالىدۇ. نېمىشقا دەمسىنا، سەۋەبى: بىرىنچىدىن، ئۇ قىز ئەقىللىق؛ ئىككىنچىدىن، كۆرۈپ تۇرسەن چىرايلىق؛ ئۈچىنچىدىن، مائاش ئالىدۇ، تۆتىنچىدىن...

-بولدى قىل! مەن سېنى ئادەم دەپ دوست بولۇپ يۈرۈپتىمەن، باشقىچە بىرنېمە ئىكەنسەن؟

مۇمىنجان كەنجىنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايىنى كۆرۈپ چۆچۈدى-دە:

-پاھ، سېنىڭ تەۋازلىقىڭنى، چاقچاق، يالغان ئېيتتىم. راستىنى ئېيتسام، مەن ئۆزۈندىن بېرى ئاسىدەمگە كۆيۈپ يۈرۈۋاتىمەن، بىر ئامال قىلىپ ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەكىرگىنە، قىز مېنى كۆرسىلا كىيىكتەك ئۈركۈپ قاچىدۇ!

- نېمىشقا؟

- كۆزلىرىمنى ئۆزەلمەي قالىمەن-دە.

شۇ سۆھبەتتىن كېيىن كەنجى ئاسىدەمگە كۆز سالىدىغان بولۇپ قالدى. مۇمىنجان ھەر كۈنى كېلىۋەردى. كەنجى ئاسىدەنى بۇ كاززاپ يىگىتلىدۇرۇپ كەتمىگىيدى، دەپ ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدى. بىر كۈنى ئاسىدەنىڭ مۇمىنجانغا چىلەك بىلەن سۇ چاچقىنىنى كۆرۈپ قالدى-دە، قىزغىنىش ھەم قىزنى مۇمىنجاندىن ساقلاپ قېلىش نىيىتى بىلەن: «ئۇ خوتۇننى قويۇۋېتىپ قىزلارغا كۆز سالالايدۇ-يۇ، مەن نېمىشقا قورقىمەن، مەنلا ئېغىزلانسام ئاسىدە جەزمەن ماقۇل كۆرىدۇ. قېنى ئۆزۈمنى بىر سىناپ كۆرەي، قىزلارنى جەلپ قىلالىغۇدەك يىگىتلىك كۈچۈم تۈگىدىمۇ-يوق!» دەپ ئويلىدى.

قىز-يىگىتلەر قۇدۇق بېشىدا سۆزلىشىدۇ، چاقپەلەكنى تالاشقان بولۇپ، بىر-بىرىنىڭ بىلەكلىرىنى تۇتۇشۇپ، ياشلىق تىلەكلىرىنى بايان قىلىشىدۇ. كەنجى چىرايلىق ياسىنىپ، پاكىز يۇيۇنۇپ، ئەپكىشىنى مۈرىسىگە سېلىپ قۇدۇق بېشىغا باردى. ئۇ ئاسىدەنىڭ چىلەك كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكىنىنى كۆرگەندى. كەنجى قۇدۇق كاجۇسى ئۈستىدە تۇرۇپ چاقپەلەك پىقىرىتىۋاتقان قىزغا قاراپ:

- ئاسىدە، نىمانداق بىر قولۇڭغا بىلەيزۈك، بىر قولۇڭغا سائەت تاقىۋالدىڭ - دېدى.

كۆندە نەچچە قېتىم دىدارلىشىپ، ئايلار ئۆتسىمۇ بىر ئېغىز گەپ قىلمايدىغان سىپايى يىگىتنىڭ سۇئالى قىزنى ھەيران قالدۇردى.

- پاھ، كەنجى ئاكا، سىزمۇ قىزلارغا سەپ سالىدىكەنسىز-ھە؟ - دېدى قىز شوخلۇق بىلەن چاچلىرىنى كەينىگە تاشلاپ.

- بىلەيزۈكىڭگە قاراپ بالىمىكىن دېسەم، سائەت تاقاپسەن، چوڭ بولغان ئوخشىمامسەن؟

- كىنوغىمۇ، مەشرەپكىمۇ بارماي كۈن ئۆتكۈزگىنىڭىزگە قاراپ بىۋاي بولۇپ قالدىمىكىن دېسەم تېخى قىزلارغا زەڭ قويۇپ يۈرۈپسىز، ياش ئوخشىمامسىز؟

- تولا شىپىلىلىق قىلما - دېدى كەنجى قىزنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇۋېلىپ، - بىردەمدىن كېيىن چىتنىڭ يېنىغا كەلگىنە، ساڭا بىر مۇھىم گېپىم بار، كېلەمسەن؟

- مۇشۇ يەردە يېرىمنى بولسىمۇ ئېيتىڭ! - دېدى قىز قولىنى تارتىپ.

- ماقۇل، گەپنىڭ بېشى شۇ، ئۇسۇل ئويناشنى، ناخشا ئوقۇشنى تاشلايسەن!

- پاھ، تېخى! - دېدى قىز يانپېشىغا تۇرۇپ، - ھېلىمۇ ياخشى كۆزلىرىڭنى ئويۇپ، ماڭا بېرىسەن، دېمىدىڭىز، ھا-ھا-ھا... قېنى ئاندىن كېيىنچۇ؟

- قالغىنىنى چىت تۈۋىدە ئاڭلايسەن!...

كەنجى بېغىغا چىقتى. چىت قىلىپ تىكىلگەن جىگدىلەرنى ئاخىرىغىچە ماڭدى. ئاسىدە كۆرۈنمىدى. چىتلار ئارىسىدىن بويىنى سوزۇپ ھويلا ۋە باغلىرىغا قارىدى. ئاسىدە يوق. ئۇ قىزنىڭ ئەخمەق قىلغانلىقىدىن خاپا بولۇپ ياندى. تۇيۇقسىزلا ئامۇت دەرىخى ئۈستىدىن بىر تال توك ئامۇت چۈشتى ۋە كەينىدىنلا قىزنىڭ جاراڭلىق كۈلكىسى ئاڭلاندى:

- ھە، ئېيتىڭ، - دېدى قىز ئامۇت شېخىدىن پەسكە قاراپ تۇرۇپ، ئۇ يىگىتنىڭ كۆزىگە شاخلار ئارىسىدىن غىپ-پال كۆرۈنگەن ئايدەك بىلىندى، - ئۇسۇل بىلەن ناخشىنى تاشلاپ نېمە قىلىمەن؟

- تۆۋەن چۈش، ساڭا ۋارقىراپ ئېيتىدىغان گەپمىدى ئۇ؟

- ئېيتىڭ، - دېدى قىز، - مۇشۇ شاختا ئولتۇرۇپ قۇشلار بىلەن بىللە ئاڭلاي.

يىگىت ئۆز بېشىغا ساڭگىلىغان ئامۇت شېخىغا قارىدى.

- شاخ يېرىلىپ بېغىمغا چۈشسىغۇ گەپمۇ لازىم بولمايتتى... ئاسىدە... ساڭا بىر يىگىت ئاشىق بولۇپ قاپتۇ. لېكىن سېنىڭدىن ئۇسۇل ئوينىماسلىقنى، ناخشا ئوقۇماسلىقنى تەلەپ قىلىدىكەن! - دېدى كەنجى تەكەببۇرلۇق بىلەن گەپنى ئۈچۈق قىلىپ.

قىز پۈتۈن مەھەللە ئاڭلانغۇدەك قاقاقلاپ كۈلدى.

- بىلمەن، - دېدى ئۇ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ، ناخشا بىلەن ئۇسۇلنى يامان كۆرىدىغان ئادەم مەھەللىمىزدە بىرلا! سىز ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويۇڭ. ئۇنىڭ قىزىققۇچىلىكى يوق. دولان قىزلىرى ئۇنىڭغا بۇت، دەپ لەقەم قويۇپتۇ. ھا-ھا-ھا... قىز شۇنى دېدى-دە، شاختىن سەكرەپ چۈشۈپ كېتىپ قالدى. كەنجى تۇرغان يېرىدە قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ قىزدىن بۇنداق جاۋاپنى كۈتمىگەن ئىدى.

ئەتىسى گۈڭشى بويىچە ئىلغار ياشلارنىڭ ئۈچرىشىش يىغىنى بولدى. يىغىندىن كېيىن دولان مەشرىپى بولدى، كەنجى ئاساسلىق نەمۇنچىلارنىڭ بىرى بولغاچقا، گۈڭشى رەھبەرلىرى ئالدىدىن كېتىشنى ئەپ كۆرمىدى. مەشرەپتە مۆمنجان ئاسىدەنى ئۇسۇلغا تارتتى. ئۇلار بىر-بىرىگە بېقىشىپ ئوينىدى. مۆمنجان كەنجىگە قاراپ-قاراپ قويىدى. كەنجىنىڭ ۋۇجۇدىدا بىر خىل ئوت يېنىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ كۆزىگە ئالدىدا ئۇسىكەن ئاسىدە بىر كۈندىلا تەڭدىشى يوق چىرايلىق، ھەركەتلىرى نەپىس، ئاۋازلىرى يېقىملىق باشقىچىلا بىر سىرلىق قىزغا ئايلىنىپ قالدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ كەنجىنىڭ ئۇيقۇسى كېمەيدى، تاماقى ئازايدى، گەپ خۇشياقمايدىغان، خىيالچان بولۇپ قالدى. ئۇ يېرىم كېچىدە بېغىغا چىقىپ، چىت تام ئارىسىدىن ئاسىدەلەرنىڭ بېغىغا، ھويلىسىغا ۋە ئۆي دەرىزىلىرىگە ئۇزاق قارايدىغان بولۇپ قالدى.

***** **** ***** *****

ئۇ قىزنىڭ سۈرىتىگە ئۇزاق تىكىلىپ قارىدى. ئاق بوياق بىلەن بويىۋېتىش ئورنىغا موبىنى قارا بوياققا تەككۈزۈپ، ئۇنىڭ چىرايلىق قۇلاقلىرىغا ياراشقان سېكىلەكلىرىنى قېنىق بويىۋىدى، قىزنىڭ ئالتۇن ھالقا ئاسقان قۇلىقى خۇددى قويۇق يوپۇرماقلار ئارىسىدىن ماراپ تۇرغان چىرايلىق غۇنچىغا ئوخشاپ قالدى.

«ئاسىدە، سېنىڭ قايسىلا ئەزايىڭنى سىزسا بىر سەنئەت، بۇ رەسىم نەشر قىلىنىپ قالسا،

نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ سېنى كۆرگىسى كېلىشىدىن قورقمەن...» ئۇ ئاسىدە بىلەن خىيالىدا مۈگدىشىپ، قولىدىكى موبىنى رەسىم جازىسى ئۈستىدە يورغىلاتتى. قانچىلىك ئىشلىگىنى بەلگىسىز. دادىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا ئېسىگە كەلدى:

- ئۆزۈڭ يېمىسەڭ مەيلى، - دېدى دادىسى ئۇنىڭغا قاتتىق ۋارقىراپ تۇرۇپ، ئاناڭمۇ غىزا يېمىسە، ماڭ، ئاناڭنى ئايا بالام! ماڭ يۈگۈر، تاماقتىنى يە، ئاندىن كېيىن مەتىيا راۋاپنىڭ پېشىگە يېپىش، ساڭا ئۇسۇل ئۆگىتىپ قويسۇن.

كەنجى ئورنىدىن تۇردى. ئىشخانىغا كەچكى تاماقتىن كېيىن رەسساملار، تاماشىچىلار كىرىشكىلى باشلىغانىدى. ئۇ دادىسىدىن خەلقى-ئالەم ئالدىدا بىرىگە ئاشىق بولۇپ يۈرگىنىنى ئاشكارىلاپ قويمىغىدى، دەپ ئەنسىرەپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

دادىسى ئوغلىنىڭ كەينىدىن قاراپ خۇرسىندى:

- ھەي، ياشلىق! ئاشىقلىق نېمە كويغا سالمايدۇ-ھە؟

(3)

ئارىدا بىر ھەپتە ئۆتتى. كەنجىنىڭ ياڭاقلىرى چاپلىشىپ، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ كەتتى. ئۇ ئەتىگەن تۇرۇپ ئىشىزغا كېتەتتى. چۈشتىمۇ كەلمەيتتى. كەچتە كېلىپلا چالا-بۇلا غىزالىنىپ مەدەنىيەت ئۆيىگە كىرىپ رەسىم سىزىش بىلەن ۋاقىت ئۆتكۈزەتتى. ئۇنىڭ قۇلىقىغا ماختىغۇچىلارنىڭ ئاۋازلىرىمۇ، مەسلىھەتچىلەرنىڭ پىكىرلىرىمۇ سوغاق ۋە يېقىمسىز ئاڭلىناتتى. كىمدۇ بىرى، ھېلىقى قىزنىڭ سۈرىتىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

- ئاسىدەگىلا ئوخشىتىپ قويۇپسەنغۇ، - دېگەندىلا ئۇ بېشىنى كۆتىرىپ ئۇنىڭغا كۈلۈمسىرەيتتى ۋە:

- ئاسىدەدىن باشقا چىرايلىق قىز يوقمىدى؟ - دەپ قوياتتى.

- بولىدى، چەتئەللەرگە چىقىرىلىدىغان دېھقانلار رەسىملىرىگە سېنىڭ ئۇ رەسىمىڭ تاللىنىدۇ. يوق، دۇنيادا سىزىشتىنمۇ كۆڭۈللۈك ئىشلار بار، مەن سېنى سەگىتىپ ئەكېلىمەن! - پاكار بويلۇق، خۇشپېئىل يىگىت ئۇنى بىلىكىدىن تۇتۇپ تالاغا سۆرىدۇ.

- مەتىيا ئاكا، چىشىمغا تەگمىگىنە! - دېدى كەنجى ئۇنى سىلكىپ تۇرۇپ، - سېنى كۆرسەم 40 يىللىق قوقۇغۇم ئۆرلەپ، سىرىق تۈكلىرىممۇ تىك بولۇپ كېتىدۇ!

- مېنىڭمۇ سېنى كۆرسەم جەھلىم قاتىدۇ. لېكىن داداڭنىڭ تەلپى، ئاناڭنىڭ ئىلتىماسى،

قېرىلارنىڭ رايىغا بېقىپ قايتىدىن سىنى دولانلىق قىلىشقا بەل باغلىدىم!

- سىنىڭسىزمۇ مەن دولانلىق! - دېدى كەنجى، ئۇنىڭ يېپىشقان قوللىرىنى سىلكىپ تۇرۇپ، - سىنىڭ دەسسىگەن يېرىڭگە ئايىغىم تەگسە، پۇتلىرىمنى يۇيۇپ ياتىمەن مەتيا، يېتەر. قوللىرىمنى خېلى بىزەپ قىلدىڭ. ئەمدى يىراقراق تۇرغىن!

مەتيانىڭ قوللىرى ئىختىيارسىز تىترىدى، كەنجى قانچە قېتىم بۇ گەپنى قىلدى: سېرىق ناخشا-ئۇسۇل تارقاتقۇچى، فېئودالىزم تەرغىباتچىسى دەپ سازايى قىلغانىدىمۇ، چوڭ يىغىندا سۆزلىگەن سۆزلىرىدىمۇ، مىنبەلىك لېنجاڭنى ئامى بىلەن قىلغان ئايرىم سۆھبەتلىرىدىمۇ، ئۇرۇمچىدە نەزەربەند كۈرسىغا بېرىپ كېلىپ ياشلارغا قىلغان ئۇگىنىش دوكلاتلىرىدىمۇ، كەنجى ھامان مەتيانى بىرمۇ يارامىلىق يېرى يوق، ئەمگەكتە، ئۇگىنىشتە، ئەخلاقتا ھەتتا يۈرۈش-تۇرۇشتىمۇ سەپتىن چىققانلارنىڭ ۋەكىلى قىلىپ كۆرسەتكەنىدى. مۇشۇ بىر يىلدىن بېرى مەتيا كەنجىنىڭ ئەيىبلەشلىرىدىن خېلى قۇتۇلۇپ قالغانىدى. مانا بۇگۈن يەنە ئاڭلىماقتا.

مەتيا ئەلىمنى ئىچىگە يۇتۇپ كۈلۈمسىرىدى:

- ھەي پالتاخۇن ئاكا، سىنىڭ بىلەن دوست بولغىنىمغا ئەمدى پۇشايمان قىلىۋاتىمەن، بۇنداق بالاڭ بارلىقىنى نىمىشقا دائىم ئېسىمدىن چىقىرىپ قويىمەن ھە؟ ئۇستازىم پالتاخۇننىڭ يۈز خاتىرىسى جۈمۇ، مەن سىنى سەگىتىپ قويىمەن، يۈر!

قاۋۇل مەتيانىڭ ئامبۇردەك قوللىرى كەنجىنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇۋالغان ئىدى. ئۇ كەنجىنىڭ نالىسىگە، قارشىلىقىغا قارىماي، ئۇنى ئۆيىدىن باغقا سۆرەپ چىقتى. ئۇلار باغدىكى شاتۇت دەرىخىنىڭ ئاستىدا زوڭزىيىشتى.

- نىمە قىلماقچىسەن مەتيا؟

- سىنى دولان ياشلىرىنىڭ قاتارىغا قايتۇرۇپ كەلمەكچىمەن.

- قانداق قىلىپ؟

- ساڭا ئۇسۇل ئۇگىتىمەن!

كەنجى ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى- دە:

- نىمە؟ سەن ئۇگىتەمسەنا؟ بىلىپ قويغىن، سىنىڭ ئىزىڭ چۈشكەن تۇپىدىن بىر چاڭنىمۇ بەدىنىمگە قوندۇرمايمەن. سەن كىم؟ داڭلىق ئاقنانچى، سەن بىرى خورەك تارتىپ بەرسىمۇ ئۇسۇلغا چۈشىسەن! مەن سىنىڭدىن ئۇگىنەمدىمەن؟

- دىگەنلىرىڭ راست ئۇكام، مەن ھورۇن، مەن لايىغەزەل، ئەمگەكتىن قاچاتتىم، ئۇسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ، داپ چېلىپ يۈرگىنىمگە 33 يىل بولۇپ قالدى، يەنە بىلىپ قوي، مەن

مۈشۈ ناخشا-ئۈسۈلنى دوست تۇتۇپ، يەنە 33 يىل ياشىيالايمەن. ئۆلگەندە نامىزىمغا 10 ئۈستەڭلىك يەرنىڭ ئادىمى كېلىدۇ. سەن شۇ چاغدا مەتيانى تىللىغان ئاغزىڭغا كاچات ئۇرسەن بالا!

مەتيانىڭ چىن يۈرىكىدىن چىققان بۇ سۆزلىرى كەنجىگە تەسىر قىلدى. ئۇ يەنە ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. دېمىسىمۇ مەتيانىڭ ئەيىپلىرىنى يېيىپ تۇرغانمۇ ئاشۇ ناخشىسى بىلەن ئۇسۇلى ئىدى.

- مەتيا ئاكا، سەن بۇنىدىن كېيىنمۇ ئاقسانچى بولۇپ ئۆتۈۋېرەمسەنا؟ ئۇ ئەيىبىڭنى تۈزەتمەمسەنا؟

- لېكىن ئەيىپ تۈزىتىشتە سەندىن قالمايمەن ئۇكا، مەنمۇ بىلدىم. ئەمگەكسىز ھايات لەززەتسىز بولىدىكەن. مېنى ئاقسانچى دەيدىغان يالغۇز سەنلا قالدىڭ. مېنىڭ ئەيىبىمنى ئارتۇقچىلىقىم يېيىپ كېتەلەيدۇ، - دېدى مەتيا كەنجىنىڭ مۈرىسىگە ئۇرۇپ، - سېنىڭ ئەيىبىڭنىچۇ؟ ئەمگەكتىكى ئىلغارلىقىڭ، خوتۇن-قىزلارغا كۆز سالماسلىقىڭ، يالغان ئېيتماسلىقىڭ، ئۇستا رەسساملىقىڭ، خىزمەتلەردىكى ئاكتىپلىقىڭ، قولۇڭنىڭ ئەپلىكلىكى، ئاتا-ئاناڭغا كۆيۈنۈشۈڭ، كىتاپلارغا بېرىلىشىڭ، يەنە ئاللىقانداق ياخشىلىقلىرىڭ زادىلا ياپالمايدۇ. نېمىشقا؟ سەن دولان ياشلىرىنىڭ ئەڭ ياخشى بىر پەزىلىتىدىن مەھرۇمسەن. سەن سەنئەتنى خورلايدىغان ياۋايى تەبىئەتلىكلەرنىڭ خىلىدىنسەن! شۇنىڭ ئۈچۈن سېنى قىزلار ياراتمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەنمۇ سېنى ياخشى كۆرمەيمەن. بۈگۈن داداڭ بىلەن ئاناڭمۇ سەندىن نەپرەتلەنمەكتە...

كەنجىنىڭ بېشى چۈشتى. ئۇنىڭ قۇلىقى تۈۋىدە ئاسىدەنىڭ «قىزلار سىزنى بۇت دەيدۇ، ھا ھا ھا...» دېگەن كۈلكىسى جاراڭلىغاندەك، دادىسىنىڭ «بەدىنىڭدە دولانلىقنىڭ قېنى يوق» دېگەن سۆزلىرى گۈكىرىگەندەك بىلىنىشكە باشلىدى.

كەنجى يېرىم كېچىدە ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۇ پۈتنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ ھۇجرىسىغا كىرىپ كەتمەكچى بولىۋېدى، ئۈزۈم بارىڭى ئاستىدا سۇپىدا ياتقان ئاتا-ئانىسى تۇيۇپ قالدى:

- كەلدىڭمۇ بالام ! - دېدى مېھرىبان ئانىسى يىنىك ئۈھ تارتىپ.

- مەتيا سېنى ئىزدەپ نەچچە رەت كەلدى، - دېدى پالتاخۇن تام تەرەپكە ئۆرۈلۈۋېتىپ، - سېنى قىمار ئويناشقا دەۋەت قىلمىغاندىكىن نېمانچە گەدەنكەشلىك قىلىسەن، بالاموي!

دادىسىنىڭ ئۆيقۇسىرىغانلىقتىن گاراڭ-گۇرۇك چىققان ئاۋازىدىن رەنجىگەنلىكى بىلىندى. كەنجى ھۇجرىسىغا كىرمىدى، چاقسىنى ئاستا ئېچىپ باغقا چىقتى. باغنىڭ ئارقا

تەرپىي ئەترەتنىڭ چوڭ بېغىغا تۇتىشاتتى، ئۇ، ئەترەتنىڭ، ئۆزىنىڭ ۋە ئاسىدەلەرنىڭ باغلىرى تۇتىشىدىغان بىر بۇلۇڭىغا كىلىپ زوڭزىيىپ ئولتۇردى. ئۇ، قوشنىسىنىڭ بېغىغا قاراپ چوڭقۇر ئۇھ تارتتى دە-: «ئاسىدە، سەن تۇنۇگۇن مۇشۇ يەردە تۇرۇپ مۆمىنجان بىلەن پاراڭلاشتىڭ ھە، ھەتتا قاقاقلاپ كۈلدۈڭ، مىنىڭ جېنىمغا تىگىش ئۈچۈن شۇنداق قىلدىڭمۇ ياكى...» دەپ پىچىرلىدى.

ئۇنىڭ باشلىرى غۇڭۇلدايتتى، كۆزلىرىگە ئىمىر-چىمىر بىر نىمىلەر كۆرۈنەتتى، ئۇ ھازىر بارلىق بارلىق شىرىن خىياللاردىن قۇتۇلۇشنىلا ئويلايتتى، چۈنكى نەچچە كۈندىن بېرى مەيلى كېچە-كۈندۈز ئىشلىسۇن، مەيلى رەسىم سىزسۇن، مەيلى يالغۇز خىيال سۈرۈپ ئولتۇرسۇن، ئاسىدە بىلەن بىللە بولغاندا قىلىشىدىغان شىرىن سۆزلەر، كەلگۈسىدە ئۇنىڭ بىلەن بىللە ياشىغاندا قىلىشىدىغان ئىشلار...، قىسقىسى، ئۆزى شىرىن ھايات دەپ ھېسابلىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئويلاپ بولغان، ھەتتا نەچچە قايتۇرۇپ ئويلىغان، بۇ خىياللار ھېسابىغا ئانىسىنىڭ ئارامىنى، دادىسىنىڭ خۇشلۇقىنى قاچۇرغانىدى.

- بالام !... بالام !... - ئانىسىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

- ئۇ ئەترەتنىڭ بېغىغا چىقىپ كەتتى -، دېدى دادىسى ئەسنەپ تۇرۇپ، - ئارقىدىكى چاقسا غىچىرلىغاندەك قىلدى.

- بالا كۆيگەن بولسا ئاسىدەگە كۆيدى، - دېدى ئانىسى تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن،

- ئاسىدەگە كۆيگەن بولسا...، - دېدى پالتاخۇن بىردىنلا خۇشال بولۇپ، - ياخشى بوپتۇ، ئۇسۇل ئوينىسۇن، شوخ بولسۇن، شۇ چاغدا ئاسىدە كەنجەڭگە ياق دىمەيدۇ، لېكىن كەنجەك ئۇنى قىلالمايدۇ، ئاسىدە ئۇنى ياقتۇرمايدۇ!...

پالتاخۇن ئېغىر خۇرسىندى.

- ياقتۇرۇپمۇ قالار، ئىسسىقچىلىق چۈشۈپمۇ قالار... - دېدى ئانىسى مىشىلداپ يىغلاپ.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان كەنجى يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى، «نىمە بوپتۇ، ئاتا-ئانامنى، شۇ قاتاردا ئۆزەمنى ئازاپتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بولسىمۇ، مەتيا راۋاپتىن ئۇسۇل ئۆگەنسەم نىمە بوپتۇ...» دەپ ئويلىدى ۋە شەپە بىلدۈرمەستىن ئېرىق ئىچى بىلەن ئەترەتنىڭ بېغىغا چىقىدىغان چاقسا تەرەپكە قاراپ مېڭىپ كەتتى...

(4)

پاراسەتلىك چەۋەنداز ئاساۋ ئاتنى كۆندۈرگەندەك، سەۋرلىك يىگىت تەكەببۇر قىزنى ئاخىر ئۆزىگە قاراتقاندەك... مەتيا راۋاپ ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە سەۋرچانلىقىنىڭ مېۋىسىنى كۆردى. كەنجى بوگۈن كەچقۇرۇن ھاراق، ساماسا، توغاچلارنى ئېلىپ ئۆينى يوقلاپ كەلدى.

- ئۇسۇل ئوينىغانغا ئاسىدە ماڭا تېگىدىغانلا بولسا، مەن ئۆگىنەي، بېشىم بىلەن مېڭىپ بولسىمۇ ئۆگىنەي، - دېدى كەنجى ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن كۆزلىرىنى مۆلدۈرلىتىپ تۇرۇپ، - مەتيا ئاكا، ئەمدى تاقىتىم تۈگىدى، ئۈچ سوتكا بولدى ئۇخلىمىغىلى، گېلىمدىن سوغوق سۇدىن باشقا ھېچنەرسە ئۆتمەيدۇ، ئانامنىڭ بىلەن تەڭلا قورۇپ كېتىۋاتىدۇ، دادامنىمۇ ئانامغا قاراپ تۈگىشىپ كېتىۋاتىدۇ. تونۇگۈن يەنە مەشرەپ بولدى، مېنى بۇ ھالغا سالغان قىز قېرىشقاندەك مۆمىنجان بىلەن ئۇسۇلغا چۈشتى. ئۇلار بىقىشىپ ئوينىۋېدى، يۈرىكىمگە سانسىز تىغلار سانجىلغاندەك بولۇپ كەتتى، مەتيا ئاكا، دېگىنىڭنى قىلىپ بېرەي، ماڭا ئۇسۇل ئۆگەت، لېكىن بىرىگە تىنما، پىشقان ئالما شېخىدىن ئۆزى چۈشكەندەك، ۋاقتى-قەرەلى كەلگەندە مەن ئۆزۈم سەكرەپ چۈشىمەن !

مەتيا پىيالىگە ھاراقنى تولدۇرۇپ قۇيدى ۋە يۇمشاق بۇرۇتلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلدى. ئۇ كەنجىنىڭ سارغىيىپ كەتكەن يۈزىگە قاراپ تۇرۇپ:

- سەنمۇ كۆڭلۈڭ تارتمىغان ئىشقا ئۆزۈڭنى مەجبۇرلاۋاتىسەن، مەنمۇ قونچاقنى قىتىق ئىچكۈزگەندەكلا بىر ئىش قىلىۋاتىمەن، لېكىن ياخشى نىيەت بىلەن دارغىنى ئىرغىتساڭمۇ ئېتىكىڭگە مېۋە چۈشىدۇ ئۇكام، قېنى ئەمىسە باشلايلى، مەتيا ئاكاڭ پالتاخۇنكامنىڭ سالامەتلىكى ئۈچۈن بىر كۆتۈرۈۋېتىدۇ، قېنى، خوشە!

ئۇ ھاراقنى ئىچتى، سامسىنى يېدى ۋە كەنجىنى بىغىدىكى كۆلچەكنىڭ يېنىغا ئېلىپ چىقتى. ئۇ قولىغا داپنى ئېلىپ:

- ئەمىسە سىم باياۋاندىن باشلايمىز - دېدى دە، تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ بار ئاۋازى بىلەن مۇقامنى باشلىۋەتتى:

يارىمنىڭ ئېتى ئايخان،
ئايغا كۆيىدۇ بۇ جان.
كېگەن كۆڭلىكى ئەتلەس،
تۈگمىسى سەدەپ مارجان.

مۇقام تۈگىگەندىن كېيىن ئۇ ئالدىرماي ئۈسۈل باشلىدى. ئۇنىڭ قىسقا پۇتلىرى رىتىملىق ئاۋاز بىلەن يەرگە ئەپچىل تەگكەتتى، ئۇ، ئاۋال بىر خىل ھەركەتنى كەينى-كەينىدىن تەكرارلاپ كەنجىنىڭ بىلىكىدىن تۇتۇۋېلىپ ئۆز ئىزىنى دەسسەتكۈزۈپ ماڭدى، كەنجى ئىچ-ئىچىدىن خورلۇق ھېس قىلدى. چۈنكى ئۇ يىگىت بولۇپ يېتىلگەندىن تارتىپلا ئۈسۈل ناخشىلارنى يامان كۆرۈپ كەلگەن. ئۇنىڭغا بۇنداق ھەركەتلەر، بايىقى قوشاقلار سەنئەت ئەمەس، بىر خىل ھاقارەتلىك ئىشتەك بىلىنەتتى. ئۇ 1966-يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1- يىللىقىنى تۈگەتتى، شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭ ئۆگەنگەن قايسى بىر كىتابىدا بۇنداق سەنئەت بار دەيسىلەر، كىتابىدىلا ئەمەس، ئۇنىڭ خەلق ئەسكىرى، ئىلغار زىيالىي ياش، ئۆگىنىش نەمۇنىچىسى دېگەندەك ناملارغا ئېرىشىشىدە، ياكى ئۆز ناھىيىسىدە، ۋىلايىتىدە، ھەتتا ئۈرۈمچىدە بولۇپ ئۆتكەن نەزەرىيە ئۆگىنىش كۇرۇسلىرىنىڭ قايسىبىر دەرسىدە بۇنداق دولان ئۈسۈلىنى «ئىنقىلاپ ئۈچۈن پايدىلىق» دەپ تىلغا ئالىپتىكەن. شۇنى ئۆز نۆۋىتى بىلەن ئېيتىپ قويۇشقا بولىدۇكى، كەنجى سەنئەت نەزىرىيلىرىنىمۇ خېلى ئۆگەنگەن. سەنئەتتىن سىياسەتنىڭ پۇرىقى چىقىپ تۇرۇشى لازىم... دادىسىنىڭ كونىنى ياقلايدىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇن سېرىق دەپ قارالغان بەزى نەرسىلەرنىڭ سەھنىگە چىقىۋاتقانلىقى... ئۇنىڭ تىلىنى قىسقا قىلىپ قويىۋاتىدۇ. ئەڭ مۇھىمى ئۈسۈل بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئاسىدەنىڭ ئۇنى كۆزگە ئىلمىغانلىقى...: «خەپ مەتيا، ساڭا ھاجىتىم چۈشەر دەپ ئويلىمىغان بولغىيتىم، مانا قارا، مانا قارا ھايات دېگەن ئادەمنى نىملەرگە مۇھتاج قىلمايدۇ-ھە،...» ئۇ بېشىنى تۇتۇپ قىرغاقتا ئولتۇرىۋالدى، مەتيا كەينىگە قاراپمۇ قويماي ھەدەپ ئۈسۈل ئوينىماقتا، ئۇ كەنجىنىڭ ئولتۇرىۋالغانلىقىدىن بىخەۋەر ئىدى.

كەنجى بۇ ئۈسۈل ئويناۋاتقان ئادەمگە نەپرەت بىلەن قاراپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن ئۇچراشقان ۋاقىتلىرىنى ئەسلىدى:

***** **** ***** *****

... كەنجى 1966- يىلى كۈزدە ئۈرۈمچىدىن قايتىپ كەلدى، ئۇ، مەيدىسىگە «فېئودالىزم تەرغىباتچىسى» دېگەن قەغەز چاپلانغان، بېشىغا ئېگىز قالپاق كىيدۈرۈلگەن ئادەمنى سازايى قىلىۋاتقانلىقنىڭ ئۈستىگە كەلدى. ئۇستى بېشى توپا-چاڭغا مىلەنگەن «تەرغىباتچى» كەچقۇرۇن كەنجىلەرنىڭ ئۆيىگە كىردى، كەنجى ئۇنىڭدىن يىرگىنىپ:

- نېمە لازىم ساڭا ؟ - دەپ ھومايدى.

- كەلگــەن مەتيــا، - دېــدى دادىســى كەنجــگە ئالىيــپ قويــۇپ، - كەلگــەن، ســاڭا غــزا ئېلىــپ قويدۇم، يۇر ئۆيگە !

كەنجى دادىسىغا نارازى بولدى، «فېئودالىزىم تەرغىباتچىسى» دېگەن نام بېرىلگەن ئىكەن ئۇنى بوسۇغىغا يولاتماسلىق كېرەك ئىدى، دادام نادانلىقىدىن ئۇنىڭغا شەپقەت قىلىۋاتىدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ.

دادىسى يالغۇز قالغاندا:

- جەمىيەت تۆكۈرۈپ تاشلىغان نەرسىلەرنى ئەتىۋارلايدىكەنسەنغۇ دادا، ئۇ بىر جەمىيەتنىڭ سۆپۈرۈندىسى تۇرسا، - دېدى.

دادىسى 15 ياشلىق ئوغلىغا:

- ناخشى-ئۇسۇل، ساز ئۇچۇن گۇناھكار بولىدىغان بولسا مەنمۇ گۇناھكار، سەنمۇ گۇناھكارنىڭ بالىسى، نېمشقا دەمسىنا؟ قانچە گۇناھ بولسا بولسۇن، ناخشا بىلەن ئۇسۇلسىز ئۆتكەن كۈنۈم ئاچ قالغان كۈنۈمدىنمۇ بەتتەر كۆڭۈلسىز... - دېدى. كەنجىنىڭ ئۇ كۈنى مەتيانى كۆرەر كۆزى بولمىسىمۇ، دادىسىنىڭ كۆڭلىنى دەپلا ئۇنى ئۆيدە قوندۇردى... 1971- يىلى كەنجى ئىلغار خەلق ئەسكىرى، ئىلغار ئىنتىپاق ئەزاسى، ئىلغار زىيالىي ياش ناملىرى بىلەن دوكلات قىلىش ئۈچۈن كوممۇنىلارغا باردى. ئۇ يىراق بىر كوممۇنىدا جۇل-جۇل كىيىملىك، قولتۇق تاياق تايىنىۋالغان مەتيانى كۆردى. مەتيا كەنجىنى كۆرۈپ:

- داداڭغا سالام دەپ قوي، مەتيا تېخى ھايات، - دەپ ۋارقىرىدى، كەنجى ئۇنىڭ ئۆزىگە گەپ قىلغانلىقىنى بىرى كۆرۈپ قالمىسۇن دەپ دەرھال ئۆزىنى دالدىغا ئالدى. شۇ كۈنى كەچقۇرۇن ناھىيىنىڭ تەشۋىقات ئورنى ئويۇن قويۇپ بېرىۋىدى، ئويۇن تېخى يېرىمىغا بارا-بارمايلا، ئادەملەر تارقىلىشقا باشلىدى. خەلق ئەسكەرلىرى ئادەملەرنى قورال بىلەن توسۇپمۇ توختىتىپ قالالمىدى، توساتتىن شۇ يەردە راۋاپلىق مەتيا پەيدا بولۇپ قالدى.

- چال، مەتيا! مانا سەنئەت دېگەن، - دېيىشتى كۆپچىلىك تۇشمۇ-تۇشتىن. مەتيا ئۆزى تۈزگەن قوشاقلارنى دولان مۇقامىغا سېلىپ ئوقۇۋېدى، كۆپچىلىك بىردىنلا بارىكاللا ئېيتىشىپ ئۇنى ئورىۋالدى. كۆپچىلىك ئۆزلىكىدىنلا مەشرەپ ئۇيۇشتۇرۇپ ئۇسۇلغا چۈشۈپ كەتتى. ئادەملەر ئۆي-ئۆيىدىن، نە-نەلەردىن كىلىشىپ سەيناغا پاتماي قېلىشتى،... بىردىنلا قورااللىق خەلق ئەسكەرلىرى پەيدا بولۇشتى-دە، مەتيانى باغلىدى.

- سىرىق ناخشا ئېيتىپ فېئودالىزمنى تەشۋىق قىلدى، - دېدى بىر خەلق ئەسكىرى.

- كوممۇنىنى ماختاپ ناخشا ئېيتتىغۇ، - دېدى بىر دېھقان مەتيانى ماختاپ.

- ئاھاڭى سىرىق! - دېدى ھېلىقى ياش تەكەببۇرلۇق بىلەن گىدىيىپ، - فېئودالىزمنىڭ مەدىھنامىسى!...

كەنجى خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ سۆزىنى چىن كۆڭلىدىن ماقۇل كۆردى، چۈنكى ئۇنىڭ سادىق، ئەمما نادان ۋۇجۇدىغا سىڭگەن تەربىيە ئۇنىڭدا ئاجايىپ بىر قارا كۈچ پەيدا قىلغانىدى، بۇ قارا كۈچ ئۇنىڭغا ھەتتا پەرىجە-يەكتەك كىيگەنلەرنىمۇ سەت ۋە يىرگىنچلىك قىلىپ كۆرسەتتى. كەنجى سۆزلىمەكچى بولدى، لېكىن دادىسىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈنلا مەتىيانى ئوچۇق قارىلىمىغانىدى، ئۇ مەتىيانى تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن كۆپچىلىكتىن مۇنۇ سۆزلەرنى ئاڭلىدى:

- ئەكسىلئىنقىلابچى دەپ بىر يىل قامىدى، ئۇرۇپ پۇتلىرىنى چىقىۋەتتى، گۇناھى نېمىكىن؟ ناخشا ئېيتقان، ساز چالغان شۇنچە چوڭ گۇناھمىكەن؟

- ئاغزىمىزنى تىكىۋېتەيلى، ئاتا-بوۋىلىرىمىزدىن قالغان ئۇسسۇللىرىمىزنىمۇ ئويناتقۇزمامدىكەن ؟

***** **** ***** *****

كەنجى خىيالىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇسسۇل ئويناۋاتقان مەتىياغا قارىدى، مەتىيا دولان ئۇسسۇلىنى تەرلەپ-پىشىپ، زوق بىلەن ئويىنماقتا ئىدى.

- بىر، ئىككى، ئۈچ... ھە، مانا بۇ چېكىتمە، ئۈچ ماڭدامدىن كېيىن بېقىشىمىز، دەسسەھە !... ئاۋال چېكىتمىنى ئۆگىنىمىز... مانا سىزىپ قويدۇم، قېنى دەسسە، ۋوي، سول پۇتنى ئاۋۋال...

- مەن سەھنىگە چىقمىغاندىكىن ئانچە مۇنچىلا ئۆگىنىپ قويسام بولدى! - دېدى كەنجى مەتىيانىڭ قولىدىن قوللىرىنى تارتىپ.

- نېمە دېدىڭ؟ سەن مەتىيادىن ئۆگىنىدىكەنسەنۇ، تېخى ئانچە مۇنچىلا ئۆگەنمەكچىما؟ پالتاخۇن ئاكا پۈتۈن دولان بويىچە بىرىنچى ئۇسسۇلچى. داداڭغا يارىغۇدەك ئۆگەتمىسەم قايسى يۈزۈم بىلەن ئۇنىڭغا قارايمەن؟ ئەكە پۇتۇڭنى، مۇنۇ سىزىلغان يەرگە دەسسە! چېكىتمىنى بىر ھەپتە، سەنەمنى بىر ھەپتە، سەنەقەسىنى بىر ھەپتە، سىيرىلمىنى 10 كۈن ئۆگىتىمەن. بىر ئايدىن كېيىن تولۇق ئۇسسۇلچى بولۇپ چىقىسەن. پۇتۇڭ كەلمىدى، باشقىدىن دەسسە، ھە،... غۇلچىڭنى كەڭ كەرگىن، كۆكرىكىڭنى ئالدىغا چىقار، ھەمراھىڭ بىلەن كۆلۈپ تۇرۇپ بېقىشىسەن...

ئۇ كەنجىنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، ئۇ ياق بۇ ياققا ماڭغۇزدى، تىزنى ئەگدى، پىشانىسىدىن

نوقۇدى،... كەنجىنىڭ پۇتلىرى تالدى، پۈتۈن ئەزايى چىلىق-چىلىق تەرلىدى، ئۇ قاتتىق تەبىئەتلىك يىگىت بولغاچقا، چىشىنى چىشىغا چىشلەپ مەتيانىڭ دىگىنى بويىچە قىلىۋەردى... تاك يورۇشقا ئاز قالغاندا، مەتيا ئۇنىڭ مۈرىسىگە قولىنى قويۇپ:

- يالغۇزمۇ ئويناپ باقتىڭ، پۇتلىرىڭ خېلىلا كىپقالدى، لېكىن ھەركىتىڭ قوپالراق، سىلىق ھەركەت قىل، سەن ئۇسۇلغا چۈشكەندە پۈتۈن دولانلىق ھەيران قالىدىغان بولسۇن، كۆرگۈچىلەر، «پالتاخۇن ئۆلسىمۇ ئۇسۇلى ئۆلمەيدىكەن» دىيىشسۇن، مەن سېنى ئاشۇنچىلىك ئوينايدىغان قىلىپ چىقمىسام مەتيا بولماي كىتەي، ئەتىگەنلىكتە يەنە مۇشۇ يەردە ئۇچرىشىمىز، خەير! - دېدى.

ئەتىگەنلىكى كەنجى ئىشتىھا بىلەن تاماق يىدى، بۇنى كۆرۈپ پالتاخۇن بىلەن ئاسخان بىر-بىرىگە قارىشىپ كۈلۈمسىرەشتى.

(5)

تۇرمۇش ئاشۇنداق، خوشاللىق بىلەن خاپىلىقنىڭ كەلمىكىمۇ، كەتمىكىمۇ تۇيۇقسىز بولىدۇ.

ئوغلىنىڭ تۇيۇقسىز ناخشا ئېيتقىنىنى ئاڭلىغان ئاسخان ھە دىگەندە ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمىدى. ئۇ چۆنەكلىك ئارىسىدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ نېرىغا قارىدى. راستىنلا ئوغلى كەنجى رەسىم سىزىدىغان جازىسىنى چىنار دەرىخىگە يۆلەپ قويۇپ، چالا سىزىلغان رەسىمگە قاراپ ئىگىشىپ ناخشا ئېيتىۋېتىپتۇ. موماي بېشىنى ئىرغىتىپ ئۆزىچىلا پىخىلداپ كۈلدى، لېكىن ئوغلىنىڭ نېمىگە خوشال بولغىنىنى بىلەلمىدى. تۆنۈگۈن ئۇنىڭ سىزغان رەسىمنى تاللاپ بېيجىڭغا ئېلىپ كىتىپتۇ دىيىشىۋېدى، شۇنىڭ خوشاللىقىمىدۇ؟ ياكى ئۇلارنىڭ تەجرىبە ئېتىزىنىڭ بۇغدىيى موسىغا 840 جىڭدىن ھوسۇل چىقىپتۇ دېۋىدى، شۇنىڭ مۇكاپاتىنىڭ خوشاللىقىمىدۇ يا؟ بۇنداق ئىشلارغا خوش بولۇپ ناخشا ئېيتىدىغان بولسا ھەر يىلى مۇكاپاتلىنىدۇ، ھەر يىلى ماختىلىدۇ، شۇ ۋاقىتلاردا ناخشا ئېيتماسمىدى؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوغلى ناخشا ئېيتسىمۇ «3 چوك ئىنتىزام 8 دىققەت» ناخشىسىنى ياكى «ئىنتېرناتسىئونال» نى، ناھايىتى ئېچىلىپ كەتكەن كۈنلىرى لى يۈيخې نىڭ ناخشىلىرىنى ئېيتاتتى، بۈگۈنكىدەك دولان مۇقامىغا ئىگىشىپ:

چىللاڭ توخۇم، چىللاڭ توخۇم،

يارىم ئويغانسۇن.

لەۋلىرىدىن چىشلىۋالاي،

چۆچۈپ ئويغانسۇن...

دەپ ناخشا ئېيتىپ باققان ئەمەس، بۈگۈن نېمە بولدى ياكى تېگى يوق خىياللار بالىنى ئېلىپ قويمىغاندۇ؟...

ئاسىخاننىڭ بېشىدىن بىر چېلەك سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك بولدى. ئۇ ئىختىيارسىز ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى: «ئالما قېقى، ئارچا ياغىچى، قوي يېغى بىلەن بۇي سېلىۋېتەيمۇ يە؟» دەپ پىچىرلىدى ئانا پەرىشان بولۇپ، ئانا ئورنىدىن تۇرۇشقا ئوغلى ئۆزىچىلا قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە پەلكۈچ تۇتقان قولىنى ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ، پۇتلىرىنى ئىگىشتۈرۈپ سەنەمگە دەسسىگىلى، كۈلۈمسىرەپ چىنار دەرىخىگە بېقىپ، ئايلىنىپ ئۇسۇل ئوينىغىلى تۇردى. ئانا قورققىنىدىن ياقىسىنى تۇتۇپ بىر نىمىلەرنى پىچىرلاپ ئوقۇپ ھۇرگىلى تۇردى. ئوغلى ئەمدى غۇلاچ تاشلاپ سەنەقەسكە ئايلىناي دىۋىدى، بىردىنلا قوشنا باغدىن قىز بالىنىڭ قاتتىق كۈلكىسى ئاڭلاندى. ئۈشتۈمتۇت ۋە جاراڭلىق چىققان بۇ كۈلكە ئاۋازىدىن ئاسىخان ئاچا تېخىمۇ چۆچۈدى ۋە بېشى ئايلىنىپ، ياش نەشپۈت كۆچىتىگە يۆلىنىپ قالدى.

- شەيتان! - دېدى كەنجى پىشقان ئاناردەك قىزىرىپ چىت كەينىگە بوينىنى سوزۇپ قاراپ، لېكىن قىزنىڭ كۈلكىسى بارغانسىرى يىراقلاپ كەتكەنىدى، ئاسىخاننىڭ بايىلا قورقۇنچ بىلەن تىترىگەن ۋۇجۇدى ئەمدى بىر خىل ھاياجان ۋە خوشاللىق لەززىتىدىن مەست بولۇپ ئاستا سىلكىندى: « بالامنىڭ تازا جۇپتىنىڭ ئاسىدە، - دېدى ئانا پىچىرلاپ، - كۆزۈم تەگمىسۇن، باللارنىڭ ئارىسىدا ئىسسىقچىلىق چۈشكەندەك قىلىدۇ...» ئانا ئوتاۋاتقان چۆنىكىنى تاشلاپ، ئۆز خوشاللىقىنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن قوشنىسىنىڭ - ئاسىدەنىڭ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردى...

ئارىدىن يەنە 10 كۈن ئۆتتى. ئاسىخان ئوغلىنىڭ كېچىدە باغدا تۇرۇپ ئېيتقان ئۇنلۇك ناخشىسىنى ئاڭلاپ، خوشاللىقىنى يېنىدىكى ھەمراھى پالتاخۇنغا پىچىرلاپ تۇرۇپ مەلۇم قىلدى:

- بالا ئاسىدەگە كۆز سېلىپ يۈرىدۇ، قىزنى دەپ ناخشا ئېيتىدىغان، ئۇسۇل ئوينايدىغان بولۇپ قاپتۇ. قايسى كۈنى ئەپكەشنى كۆتۈرۈپ سۇغا كېتىۋاتىدۇ، ئىككى پۇتى بىلەن دولىسى ھە دەپ سەنەمگە قىمىرلاۋاتىدۇ...

- ۋېلىسىپىت ئۈستىدە تۇرۇپمۇ ئۇسۇل ئوينايدىغان بولۇدۇ تېخى، - دېدى پالتاخۇن، - دولان ئۇسۇلىنى ئۆگىنىشكە ئىخلاس قىلىدىمۇ، بولدى، ئەمدى ئۇسۇل، ناخشا دېسە پۈتۈن بەدىنى قىمىرلاپ كېتىدىغان بولۇپ قالىدۇ تېخى...

- تۇزۇك گەپ قىلسىلىيا!...

- ھېچ بولمىسا مېنىڭچىلىك خۇمارى بولسۇن، دولان ياشلىرى دولان ئۇسسۇلىنى بىلمىسە بىزگە ئازاپ...

ئۇ يەنە نىملەرنى دەر ئىدىكى، بىردىنلا باغدىن ناخشا ئاۋازى كەلدى:

يار كىلىپ گۈلدەستە تۇتسا،

تار كىلۇر دۇنيا ماڭا.

جان دىلىمدىن ئەتىۋاردۇر،

شۇ گۈلى رەنا ماڭا !...

- ھىم! - دېدى پالتاخۇن ئاق بۇلۇتلار ئارىسىدىن كۈلۈپ چىققۇاتقان ئايغا قاراپ، - ئاسخان، بالاڭنىڭ تويىغا قانچە ئۇستەڭلىك يەرنى ئېيتىمىز؟...

كۈنلەر يېزىغا باياشاتلىق، باغلارغا رەڭ، ئېتىزلارغا سۇۋغا، ئادەملەرگە خوشاللىق تەغدىم قىلىشىپ، يۇگۇرۇشۇپ تېز ئۆتۈشتى. مەكتەپ ئېتىزلىرى كېۋەزدىن، ئاشلىقتىن، باغلىرى ئېسىل مېۋىلەردىن بېرىدىغان ئىنئاملىرىنى بېرىپ بولۇشتى. ئەمدى ئەزالار ئۇچۇن كۆڭۈللۈك تويلار، جۇشقۇن مەرىكىلەر مەئىشەت بىلەن تولغان داستىخانلىرىنى كەڭ ئاچماقتا... ئۇسۇل ۋە ناخشا پەسلى يىتىپ كەلدى.

- ئاسخان، تەييارلان! ئەيىپ ئەمەس، ھېلىقى بىر ئاتنىڭ پۇلىغا ئالغان كۇمۇش چاتقاڭنى ئاس، ئەتە تويىكەن !

- كىمنىڭ تويىكەن شۇنچە ؟

چوك ئەترەتنىڭ! - دېدى پالتاخۇن تەنتەنىلىك ۋارقىراپ، - بىزنىڭ چوك ئەترەت پاختا بىلەن ئاشلىق سېتىپ بىرىشتە ناھىيە بويىچە بىرىنجى بوپتۇ، نۇرغۇن مۇكاپات ئاپتىمىز. شۇنىڭ خوشاللىقىغا چوك توي قىلغۇدەكمىز، مەشرەپكە پۈتۈن ناھىيەدىن ۋەكىللەر كىلەرمىش!...

- ئېست، كەنجىنىڭ يوقلىقىنى، ئېست، - دېدى ئانا ھەسرەت بىلەن، - بار بولغان بولسا كۆكسى قارنى ئېچىلىپ قالار ئىدى...

... لېكىن بۇ چاغدا كەنجى مەھەللىدىن يىراقتا، دولان دەرياسىنىڭ بويىدا يىتىپ قوپۇپ يېڭى ئۇستەڭگە تاش ياتقۇزماقتا ئىدى. ئۇ، زەربىدار گۇرۇپپىنىڭ باشلىقى بولغاچقا قول ئاستىدىكى 24 نەپەر يىگىتنىڭ ئىشىغمۇ، تۇرمۇشىغمۇ قارىشى لازىم ئىدى. ياشلار مەھەللىسىدىكى تويغا ئۇلگۇرۇپ بىرىشى ئۇچۇن، ئامال-چارە ئىزدەپ بىر بىرى بىلەن تالاشماقتا ئىدى.

- چالا قالغىننى تويدىن كېيىن پۈتتۈرۈۋېتىمىز !- دېدى بىر يىگىت قولىدىكى تاشنى تەرگە تاشلاپ، - سەن كەنجى مەشرەپ دىسە بېشىڭ ئاغرىيدىغان ئادەم! بىزنىڭ ھالىمىزغا نەدىن يەتەتتىڭ، سېنى گۇرۇپپا باشلىقلىقىغا سايلاشتا مۇشۇ ئەيىبىڭ بىلەن ھېسابلاشماپتىمىز، ھېلىھەم بولسىمۇ، يولداشلار، مەن كەنجىنى گۇرۇپپا باشلىقلىقىدىن ئېلىپ تاشلاشقا قول كۆتۈرىمەن. شۇنداق قىلمىساق بىز تويدىن قۇرۇق قالىمىز.

- ئالتە سائەت قاتتىق ئىشلىسەك ۋەزىپە تۈگەيدۇ، - دېدى يەنە بىر يىگىت ھېساپلاپ كۆرۈپ، - يەنە ئالتە سائەتتە بېيجىڭ ۋاقتى كەچ سائەت توققۇز بولىدىكەن، سائەت توققۇزدا يولغا چىقساق 47 كىلومېتىر يولنى...

- پىيادە ماڭساق 10 سائەتتە بېسىپ بولىمىز، ئۇنداقتا تويدىن كېيىن ناغرا، قېتىق تۈگىگەندە زاغرا يىگەندەك بىر ئىش بولىدۇ...

- قول تىراكتۇرى بولغاندا ئىدى، سائەت 11 دە يېتىپ بارساقمۇ ئاخىرقى ئۇسۇلغا بولسىمۇ ئۈلگۈرەتتۇق...

- نېمىلا بولمىسۇن ۋەزىپىنى تۈگەتمەي قايتمايمىز، - دېدى ئاخىرى كەنجى ئىشتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، - بىزگە ئۆگۈنلۈككە توي بولىدۇ دەپ ئىككى كۈن بۇرۇن ئۇقتۇرغان، چوڭ ئەترەتتە جاۋاپكارلىق يوق، ئۆزىمىز ئۈلگۈرتەلمىدۇق.

- ئۆزىمىز دەيسەنغۇ كەنجى؟ - دېدى ھېلىقى كەنجىنى گۇرۇپپا باشلىقىدىن ئېلىۋېتىشكە قول كۆتۈرىمەن دىگەن يىگىت خاپا بولۇپ، - توشۇغۇچىلار تاشنى ئۈلگۈرتەلمىدى، بولمىسا بۈگۈن ئەتىگەن تۈگەيتتى، شۇلار تويغا دەخلى قىلدى، شۇنىڭ ئۈچۈن چالسىنى شۇلار تۈگەتسۇن، مەن شۇ تاپتا ماڭىمەن، ۋېلىسىپىت بىلەن 3 سائەت چاپسام تويغا ئۈلگۈرۈپ بارىمەن!

ھېلىقى يىگىت قىرغاققا چىقتى.

- ۋېلىسىپىت بارلار ماڭايلى! - دەپ يەنە بىر يىگىت قىرغاققا چىقتى.

- سەن كەنجى، بىزدىن رەنجىمە، - دېدى ھېلىقى يىگىت ۋارقىراپ تۇرۇپ، - شۇنداق چوڭ تويدا بىر ئۇسۇلغا چۈشۈشالمىساق، بۇنداق تۇرمۇشنىڭ نېمە لەززىتى بولىدۇ؟ سېنىڭدىن باشقا قالغان 23 نىمىزنىڭ ئايالىمىز بار. 23 چوكاننىڭ كۆزى مۇشۇ تەرەپتە تۇرسا، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەھەللىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ئۇسۇلچىلىرى بىز تۇرساق، كىچىككىنە ئىشنى دەپ قانداقمۇ چوڭ تويغا سوغوقچىلىق سالغىلى بولسۇن، ماڭايلى، تۈگىدى دەپ بارايلى. چالسىنى ئەتە چۈشتىن كېيىن كىلىپ تۈگىتىۋېتىمىز!

شۇ چاغدا قاتناش گۇرۇپپىسىدىكى يىگىتلەر ئېشەك، كالىلىرىنى قامچىلاپ تويغا چاك

تۈزۈتۈپ مېڭىشتى، ئۇلارنىڭ مەسئۇلى بولغان مۆمىنجان ۋېلىسىپىتتە سىڭايان ئولتۇرۇۋېلىپ:

- كەتتۇق، ھەي تاشچىلار، ئايالىلىرىڭلار بىز بىلەن ئۇسۇل ئوينايدىغان بولدى، رەنجىمەڭلار ئەمسە ھە! - دەپ قويۇپ چاڭ تۇزۇتۇپ چىقىپ كەتتى.

- توختاش ئۆلۈمتۈكلەر! - دەپ ۋارقىرىدى بايىقى يىگىت غەزەپ بىلەن، - سەنلەر تاشنى ئۆلگۈرتۇشۇپ بەرمەي، بىزنى تۈنۈگۈن يېرىم كۈن بىكار قىلىپ قۇيۇشتۇڭ، شۇنىڭ كاساپىتى...

لېكىن ئۇلاردىن بىرىمۇ قايرىلىپ قويمىدى، تاشچىلار مۆمىنجاننىڭ گېپى بىلەن خېلىلا غۇدۇرىدى. 10 غا يېقىن يىگىت چالىسىنى كىيىن قىلمىز، دەپ ۋېلىسىپىتلىرىگە يۈگۈرۈشتى، كەنجىنىڭمۇ ۋېلىسىپىتى بار، ئۇنىڭمۇ كەتكۈسى بار، لېكىن يالغاندىن تۇگەتتۇق دەپ بېرىشقا ئۇ ئادەتلەنمىگەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە چوڭ ئەترەت باشلىقلىرىنىڭ يۈزىگە قاراشمۇ بىر گەپقۇ، لېكىن بارمىسا مۆمىنجان بۇگۈن ئاسىدەنى جەزمەن ئۇسۇلغا تارتىدۇ. بىر يېرىم ئايدىن بېرى ئاسىدەنى ئۆزىگە جەلىپ قىلىش ئۈچۈن ئۆگەنگەن ئۇسۇللىرىنى ئەمدى قاچان ئوينايدۇ! مەتيا ئۇنى ھازىر تۆت كۆز بىلەن كۈتۈپ تۇرغاندۇ.

يىگىتلەرنىڭ بىر قىسمى مېڭىشقا تەييارلاندى، بىر قىسمى كەنجىنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇردۇ. كەنجى كۆپچىلىككە قاردى:

- يولداشلار، مېنىڭمۇ ئۆتتەك بارغۇم بار، - دېدى ئۇ، - لېكىن يولداشلار يەنە ئالتە سائەت جىددى ئىشلىسەك ئىش تۈگەيدىكەن، لىكىن بىز بارغۇچە توي تارقايدىكەنۇ... مەن يالغان ئېيتالمايمەن، ۋەزىپىنى تۈگەتمەي قايتالمايمىز! كېتمەن دېگۈچىلەرنى توسۇشقا ئاجىزمەن.

ئۇ، گەپ تۈگىدى، دەپ ئۆز ئىشىغا ئېڭىشتى. قىرغاقتىكىلەردىن بىر قانچىسى قايتىپ چۈشتى. يەنە بىر نەچچىسى بولسا مۆمىنجان كەتكەن تەرەپكە قاراپ ۋېلىسىپىتلىرىنى غۇيۇلدىتىپ قويۇۋەتتى.

(6)

كوممۇنا ئىدارىسىنىڭ يېنىدىكى تېرەكلىك مەيدان كۈندۈزدەك يورۇغان، ۋاسكىتبول گارىغا ۋە دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىغا ئېسىپ قويۇلغان لامپۇچكىلارنى پەرۋانىلەر ئايلانماقتا. لامپۇچكا يورۇقىدا نۇرلانغان چىرايلاردىن كۈلكە ۋە شاتلىق ياغماقتا، باللار ئۇ ياقتىن بۇ ياققا يۈگۈرۈشمەكتە، چىرايلىق يەكتەك ۋە چاپانلىرىنى كىيىشكەن قىرىلار بىر-بىرى بىلەن قىزغىن ۋە تەنتەنىلىك كۆرۈشمەكتە، ئالىيېشىل كىيىشكەن ئاياللار، قىزلار ئۆز توپلىرى بىلەن مەيدان

تەرەپكە ئالدىراپ مېڭىشماقتا.

- راستلا چاتقا سىپلىۋاپلا، - دېدى ئاسىخاننىڭ قوشنىسى، يەنى ئاسىدەنىڭ ئانىسى ئاسىخاننىڭ جاراڭلاپ تۇرغان كۈمۈش چاتقىسىنى شەرەت قىلىپ.

- ئاسىمخان، ئۇ كىشى خاپا بولغىدەك!- دېدى ئاسىخان، - ئۇ كىشىنىڭ زورى بىلەن ئېلىۋالدىم.

- ئۇسۇلغا چۈشەملە؟

- پالتاخۇن چۈشۈرمەي قويارمۇ؟ - دېدى ئاسىخان قاپاقلىرىنى سۈزۈپ، - قايسىبىر مەشرەپتە ئۇ مېنى تارتمىغان.

- مەنمۇ چۈشمەن، چۈشمىسەم قىزلىرىم قويمايدۇ...

شۇ چاغدا چاچلىرىنى ئۇششاق ئۆرۈگەن، ئەتلەس كۆڭلەك كىيىپ، چاچلىرىغا گۈللەرنى قىسقان ئاسىدە ئۇلارنىڭ قېشىغا يۈگۈرۈپ كەلدى-دە، قولىدىن تارتىپ، - بولۇڭلار، قېرىلارغا گېلەم، يەكەنداز سېلىندى، سەلەرنى جايلاشتۇرۇپ قوياي، - دەپ ئالدىراتتى. ئاسىخان ئۇلۇغ كىچىك تىندى-دە:

- ئېست بالام، كەنجاخۇننىڭ يوقلۇقى، بار بولغان بولسا كۆڭلۈم توق بولار ئىدى...

- ۋاي، قوشنا، ئوغۇللىرى بولغان بىلەنمۇ بۇنداق مەشرەپلەردىن ئۆزىنى قاچۇراتتى، كۆڭۈللىرى يېرىم بولمىسۇن، پالتاخۇن ئوغۇللىرىنىڭ يوقلۇقىنى ھېلىلا ئۇنتۇلدۇرىدۇ، كۆردىلىمۇ؟ ئەنە، ساز چېلىنماي تۇرۇپمۇ سەنەمگە دەسسىگىلى تۇرۇپتۇ.

- سورەتكە ئېلىۋاتىدۇ، - دېيىشىپ بالىلار پالتاخۇن تەرەپكە يۈگۈرۈشتى، پالتاخۇن ئېچىلىپ-يېيىلىپ ئويناماقتا، راستىنلا ئۇنى بىرى سۈرەتكە ئالماقتا ئىدى. ئاسىخانلار گېلەم ئۈستىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى، مەيدان ئادەمگە لىق تولغان، مېھمانلارنىڭ ئالدىدىكى ئۈستەلگە مېۋىلەر، قوغۇنلار تىزىلغان... لېكىن مەشرەپ تېخى باشلانمىغانىدى. ئاسىخان كەينىدە ئۆرە تۇرغانلارنى گەپلىرىگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇردى.

- نىمىشقا باشلىمايدىغاندۇ؟

- مەتيا راۋاپقا قاراپ تۇرۇپتىمىش.

- ئۇ نەگە كەتكەندۇ؟

- ئۆستەڭگە تاش ياتقۇزۇۋاتقانلارغا ماشىنا ئېلىپ كېتىپتۇ.

- ئەجەپ ئادەم ھە! ئەمگەك دېسە بۇرۇن بېشى قاتاتتى، بىر يىل بولدى ئېغىر ئەمگەك قىلغانلار بىلەن دائىم بىللە...

ئاسخان بىردىنلا خۇشال بولۇپ ئاسىدەنىڭ ئانىسىنىڭ بېقىنىنى نۇقۇدى:

- قوشنا، كۆرۈپ تۇرسىلا، مىنىڭ كەنجاخۇن بالام بۇگۈن قىزلىرنى ئۇسۇلغا تارتىدۇ!

- سىلىنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ قولىدىن شۇ ئىش كەلسە ئېگەكىم بار، ئاسىدەنى ئوغۇللىرىغا ئەتىلا ئۆتۈنىمەن... ھاھاھا...

*** *** *** ***

بۇ چاغدا كەنجىنىڭ ئىشىمۇ تۈگىگەن، ئۇ يىراقتا قالغان مەھەللىسىگە قاراپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى، كەچكىچە ئىشلەپ ھارغىنىغا قارىماي بۇ چۆلدە قالغان 10 نەچچە يىگىتنىڭ ئۆيقۇسى كەلمەيتى. ئۇلار مەيۈسلەنگەن، روھسىزلانغان، بىر-بىرى بىلەن گەپ قىلىشقىمۇ رايى بارمايتى.

- ماشىنىلاشقان بولساقمۇ ماشىنىدا بىر سائەتتە يىتىپ بارار ئىدۇق. ھەي، بىزنىڭ قالاقلىقىمىز...

- ماشىنىلاشقان بولساق، دۈمچىيىپ قول بىلەن تاش تىزىشتىنمۇ، گۈرجەك بىلەن ئۆستەڭ كولاشتىنمۇ قۇتۇلغان بولاتتۇق... ھەي...

- مەن يوق ئايالىم چوقۇم يىغلىدى جۇمۇۋگىلار، مەن بولمىسام ئۇ ئوينىمايدۇ، ئۇسۇل ئوينىيالمىسا ھۆكرەپ يىغلايدۇ...

- دەرتمەن مەشرەپتە تېپىشقان دەۋاتاتىنىڭ، ئەجەپ قالتىسكىنا!...

- بىر كەنجىنىڭ يول قارايدىغان ئادىمى يوق، ئۇنىڭ ئۆستەڭگە مەشرەپ بىلەنمۇ خۇشى يوق، ئارمىنىزدا كۆڭلى يېرىم بولمىغان بىرلا ئادەم باركەن جۇمۇڭلا...

كەنجىنىڭ بۇ گەپلىرنى ئاڭلىغۇسى يوق. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ كۆڭلى ھەممىدىن يېرىم، ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى ئوت ئىچىدە يانماقتا، ئۇ خۇددى گۇناھسىز تۈرمىگە كىرىپ قالغان ئادەمدەك تىت-تىت بولماقتا... ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ مەھەللىسى تەرەپكە قارىدى. شۇ تەرەپتىن بىر دەرەخنىڭ قارىسى بولسىمۇ كۆرۈنسىدى كاشكى... شۇ تاپتا مەشرەپ باشلاندى، ئەنە، مۇمىنجان پار-پۇر ياسىنىپ ئاسىدەنىڭ ئالدىغا قاراپ يۈگۈردى، ئەنە، ئۇلار بېقىشىپ ئوينىدى، ئەنە، سەنەمگە چۈشتى، ئاسىدەنىڭ ئۇزۇن چاچلىرى ھەتتا مۇمىنجاننىڭ يۈزلىرىگە تەگدى،... كەنجى ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى،... ئۇ خۇددى ھەرە چېقىۋالغان توپاقتەك تىپىرلىدى...

- ماشىنا، ماشىنا! - بىرى ۋارقىرىدى، كەينىدىن كۆپچىلىك ۋارقىرىدى:

- ماشىنا، بىزنى ئېلىپ كەلگىلى ماشىنا كەلدى! ھەممەيلەن شۇ ياققا يۈگۈرۈشتى، ئۆلارنىڭ كەينىدىن كەنجىمۇ بار كۈچى بىلەن يۈگۈردى...

- چىقىڭلار، تېز چىقىڭلار ماشىنىغا! - دەپ ۋارقىرىدى مەتيا بېشىنى كابىنكىدىن چىقىرىپ، - سىلەرنى ھەممە ئۈنتۈسىمۇ مەن ئۈنتۇمايمەن. نېمىشقا دەمسىلەر؟ ھەممىڭلار ئۇسۇل دېسە جان بېرىدىغانلار، بۇنداقلارنى قاتناشتۇرماي ئۆتكۈزگەن مەشرەپ تۈز سالمىغان كوچىدەك بەتتام بولىدۇ. مەتيانى بىلمەمسىلەر تېخى؟ مەن ھازىر ئاقنانچى مەتيا ئەمەس، ئەمگەكچى مەتيا. شۇنىڭ ئۈچۈن مەشرەپنىڭ مېغىزىنى ئېغىز ئىش قىلغانلار چاقسۇن دەپ ماشىنا ئېلىپ كەلدىم.

*** *** *** ***

ئاسخاننىڭ يەنە ئۈمۈدى ئۈزۈلدى، قارا تەلپەك كىيگەن بىرى مۇقامنى باشلىۋەتتى. لابادا ئۇنىڭ ناھىيەدىن كەلگەن مۇقامچى ئىكەنلىكى بايا ئېيتىلغانىدى. مانا ئەمدى مۇقام تۈگەپ قالۇن، غىجەك، دولان راۋابلىرىدىن چىققان يېقىملىق ساز كىشىلەرنى ئۇسۇلغا چىللىماقتا، ئەنە، بىرىنچى بوپ مەيدانغا پالتاخۇن چۈشتى، ئاسخان ئۇنى ئىچىدە كايىدى: ئوغلى چۆللەردە بوينى قىسىلىپ يۈرسىمۇ خۇشال بولىۋېرىدىكىنا، مېنى ئۇسسۇلغا تارتىپ كۆرسۇنا قېنى...

لېكىن ئاسخاننىڭ كايىشلىرى بىكار بولدى. پالتاخۇن ھەييارلىق بىلەن ئايلىنىپ كېلىپ، ئاسخاننىڭ ئالدىدا بىر تىزىنى پۈكۈپ تەكلىپ قىلىۋىدى، ئاسخان يېڭى تويى بولغاندەك خۇش بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. كەڭ ئەتلەس كۆڭلىكىنى يەلپۈتۈپ، بوۋايغا بېقىپ ئۇسۇل ئوينىدى. موماي كىملەر بىزگە زەن قويىۋاتىدىكىن، دەپ قارىۋىدى، مەيدان ئۇسۇلچىلار بىلەن تولۇپتۇ. بوۋاي-مومايلار، قىز-يىگىتلەر، باللارمۇ جۈپ-جۈپى بىلەن ئويناۋېتىپتۇ، سەنەقەسكە ئايلانغاندا، پۈتۈن مەيدان ئۇسۇلچىلار چەمبىرىكى بىلەن لىق تولدى. سىيرىلمىغا چۈشكەندىلا، ئاسخان بوۋايغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ مەيداندىن چىقىپ كەتتى. خوشاللىق ئورنىغا ئاسخاننىڭ كۆڭلى غەش بولدى. سەۋەبى، شۇنداق چوڭ سورۇندا ئوغلى كەنجى يوق ئىدى.

(7)

ئاسخان لابادىن تۈيۈقسىز مەتيانىڭ تۇنۇش ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى. مەتيا جۇلا مۇقامغا تۈۋلىماقتا ئىدى. مۇقام تۈگىشىگىلا مەيداندا چىرايلىق كىينىگەن بىر يىگىت پەيدا بولدى.

يىگىت ئالدىراپ بىرىپ، ئۇچۇشقا تەمشەلگەن قارلىغاچتەك تەقەززا بولۇپ تۇرغان ئاسىدەنى ئۇسسۇلغا تەكلىپ قىلدى. قىز ھەيران بولۇپ كەينىگە داجىدى، مەيداندا كۈلكە كۆتۈرۈلدى، مەتيا ئاۋازىنى تېخمۇ كۆتۈرۈپ ناخشا ئېيتتى:

ئالمىنىڭ تاياقىمۇ،

بېينىڭ تاياقىمۇ،

قۇلۇم ئىشقا بارمايدۇ،

يارنىڭ ئىشتىياقىمۇ ؟...

ئاسىخان كۆرۈپ تۇردى، ئاسىخانلا ئەمەس، پۈتۈن مەيداندىكىلەر كۆرۈپ تۇردى. ئاسىدە ئاناردەك قىزاردى، ئالقانلىرى بىلەن يۈزىنى ياپتى-دە، بىردىنلا يىنىك ھەركەت قىلىپ مەيدانغا چۈشتى، يىگىت ھازىرغىچە ئەرلەر ئىچىدە كۆرۈلمىگەن بىر خىل سىلىق ۋە چىرايلىق ھەركەت بىلەن چېكىتمىگە دەسسىمەكتە، ئاسىدە - يۈرتنىڭ ئەڭ داڭلىق ئۇسسۇلچى قىزىمۇ يىگىتنىڭ نەپىس ھەركەتلىرىگە ماسلىشىپ، ئاددى شەكىللەرنىمۇ ئەۋرىشىم، نازۇك قىلىپ كۆرسەتمەكتە ئىدى. بولۇپمۇ ئىككى ياش ھەر قېتىم بېقىشقاندا، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن زوقلىنىش ۋە تەشنالىق ئوتلىرى ئۇچقۇنداپ چىققاندەك بىلىنەتتى،

- ماۋۇ كارامەتنى كۆرۈك، - دەپ ياقىسىنى تۇتتى ئاسىدەنىڭ ئاپىسى ئاسىخانغا قاراپ، - شۇنچە ھۈنەر ئوغۇللىرىنىڭ ئىچىگە قانداقمۇ سىغقاندۇ؟...

- ئوغلۇم، - دېدى ئاسىخان ئورنىدىن تۇرۇپ ھاياجان بىلەن، - كۆرۈۋال، ئاسىدەنى قانغۇچە كۆرۈۋال...

- قويسىلا ئاسىخان، - دېدى پالتاخۇنمۇ ھاياجان بىلەن تەزىم قىلىپ، - ئۆمرۈمدە بۇگۈنكىدەك كۆڭۈللۈك مەشرەپ كۆرمەپتىكەنمەن، قارا، كەنجىمىزنىڭ پۇت-قوللىرىنى ئېلىشى دادىسىنى نىمىدىگەن دورىغان...

ئۇلار ئوغۇللىرىنى چۈرىدەپ چېكىتمىگە دەسسىدى، لېكىن كەنجىنىڭ ئۇلارغا قارارغا كۆزى يوق ئىدى. كەنجى ئۇلاردىن بەك ھاياجانلانغانىدى. ھەر قېتىم ئايلىنىپ كېلىپ قىزغا قارىغاندا قىزنىڭ زىلۋا، تال چىۋىقتەك ئەۋرىشىم بەللىرى، ئويناق قارا كۆزلىرى، ھەمىرىلگەن ئۇماق لەۋلىرى... بولەكچىلا گۈزەل ۋە يىقىملىق ئىدى. ئۇ ئاسىدەنى خىيال قىلىدىغان بولۇپ قالغاندىن بىرى بىرمۇ قېتىم قىزنى مۇشۇنچىلىك گۈزەل قىياپەتتە كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ باققان ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭغا ئالدىدا بېقىشىپ ئويناۋاتقان قىز ھېلىقى قوشنىسىنىڭ قىزى ئاسىدە بولماستىن، بەلكى چۆچەكلەردىكى مەشۇقلاردەك، باتۇرلارنى جىنىدىن كېچىشكە مەجبۇر قىلغان لىۋەن،

دورانلاردەك بىلىنىشكە باشلىدى. قىزنى شۈنچە قانغۇچە كۆرۈشكە پۇرسەت بەرگەن دولان ئۇسۇلىغا ئىچ-ئىچىدىن رەھمەت ئېيتتى. قىزنى شۇنچە گۈزەل قىلىپ كۆرسىتىدىغان ئۇسۇللارنىڭ ئىجادچىسى بولغان ئەجدادلىرىغا بىردىنلا ھۆرمىتى ئاشتى. ئاسىدەنى چىرايلىق قىلىپ كۆرسىتىۋاتقان ئۇسۇل ئەلۋەتتە كەنجىنىمۇ باشقىلارغا شۇنچە چىرايلىق قىلىپ كۆرسىتىۋاتىدىغاندۇ. يۈزلىگەن دىللار شۇ تاپتا زوق ۋە ھەۋەس ئىلكىدە مەست بولۇپ، بۇ بىر جۈپ ياشقا قاراۋاتقاندۇ... كەنجى سەنەمگە كۆچكەندىن كېيىن، تېخىمۇ راھەتلەندى. قىزنىڭ ئۇششاق چاچلىرى ئۇنىڭ بويۇنلىرىغا، يەلكىلىرىگە تېگىپ تۇراتتى، ئۇلار ئايلانغاندا دوللىرى بىر-بىرىگە سۈركىلىپ كېتەتتى. مەتيانىڭ يېقىملىق ناخشىسى، قالۇن، غىجەك، دولان راۋابىنىڭ ئاۋازى قوشۇلغاندا، ئۇنىڭغا رىتىملىق ئۇرۇلغان داپ قوشۇلغاندا چىقىدىغان تاۋۇشچۇ؟ بۇ تاۋۇش ئەمەس، پۈتۈن مەيداندىكىلەرنى خۇشاللىققا قوزغىغۇچى، پۈتۈن مەيداننى تەۋرەتكۈچ كۈچ بولۇپ سېزىلمەكتە. بۇنداق كۈچنى كەنجى مۇشۇ كۈنگىچە ھېچ يەردە، ھېچقانداق بىر مۇزىكا ئەسۋابىدىن ئاڭلاپ باققان ئەمەس. ئۇ 10 يىللىق ئۆمرىگە ئېچىندى، ئەۋرىشىم چاغلىرى، ھېسسىياتقا باي مەزگىللىرى گۈزەللىك بىلەن قارشىلىشىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۆتكەن ئۆمرىنى پۇشايمان بىلەن قايتۇرىۋالغىلى بولمايدۇ. ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىنكىسىنى قەدىرلەش كېرەك...

كەنجى شۇ خىياللار بىلەن سەنەقەسنىمۇ تۇگەتتى، ئۇنىڭ مەيداندىن چىققۇسى كەلمەيتتى. ئارقىدىن سىيرىلما باشلاندى. ئۇ مەتيانىڭ ئۆگەتكىنى بويىچە تېز ۋە چاققان ئايلىنىپ ئوينىدى، قىز ھەر قېتىم پىرقىراپ ئۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇ ئەڭ چىلىق ۋە يېقىملىق ھەركەت بىلەن قىزنى كۈتۈۋېلىشنى ئۇنتۇپ قالمىدى. ئۇلار گۈللەر ئارىسىدىكى بىر جۈپ كېپىنەكتەك شۇنچە تېز ۋە يېقىملىق پىقىراشتى. مانا، بۇ ئويۇن ئەۋجىگە چىقتى، مەيداندا ئەڭ ماھىر ئۇسۇلچىلارلا جۈپ-جۈپ بولۇشۇپ پىرقىراشماقتا، پۈتۈن مەيداننى ھاياجان ۋە قىزغىنلىق ئورىۋالغان، «ياشا»، «بەللى»، «قايناپ» دىگەن ئاۋازلار تەرەپ-تەرەپتىن كېلىپ تۇرىدۇ. لېكىن كەنجى سىيرىلما ئۇسۇلىنىڭ ئەڭ نازۇك شەكىللىرىنى كۆرسىتىشكە بېرىلىپ كېتىپ مەيداندا يالغۇز ئاسىدە بىلەنلا قالغىنىنى سەزمەي قالدى. ئۇ نېمىلەر بولۇۋاتقىنىنى، كۆپچىلىك نېمىلەر دەۋاتقىنىنى سەزمەيتتى. سىيرىلمىغا شۇنچە چىرايلىق. شۇنچە سەنئەتلىك ئويناۋاتقان بىر جۈپ ياش پۈتۈن مەيداندا ھەۋەس، زوقمەنلىك ۋە ئىلھام قوزغىغانىدى، ئاخىرقى مۇقام ئېيتىلىپ، ئۇسۇل ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، مەتيا يالغۇز داپ بىلەنلا ئىككى ياشنى مەيداندىن چىقارماي تۇتۇپ تۇرماقتا ئىدى. كانايدىن «مەشرەپ تامام» دەپ ئېلان قىلىندى. لېكىن خەلق تارقالمىدى.

ھاياجانلانغان پالتاخۇن مەيدانغا چىقىپ، ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈردى:

- قانمىدۇق، بولۇپمۇ دولان ياشلىرى قانمىدى، رۇخسەت قىلساڭلار، ئەتە كەچ يەنە بىر ئاخشام مەشرەپ ئۆتكۈزسەك، 10 ئۆستەڭلىك يەرنى مەشرەپكە تەكلىپ قىلمەن، مەشرەپ مېنىڭ نامىمدىن بولىدۇ. ھەر ئۆستەڭلىك بىردىن بۇكەل چىقىپ بىردىن قوي تاپشۇرىۋالسۇن، ئۆسۈلغا راسا بىر قانايلى، بولۇپمۇ دولان ياشلىرى راسا بىر قانسۇن...

مەيداندا ئۈنىڭغا جاۋابەن كۈچلۈك چاۋاك كۆتۈرۈلدى...

1979- يىلى، مەكىت

(مەنبە : تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ تىل-ئەدەبىيات زۆرۈر دەرسلىك 3- كىتابتىن ئېلىندى.)

مەنزىل

ئىلىم – ھېكمەت چۆللىرىدىن مەربىيەت ئىزلىگەن قۇل بىز، بولغۇسى ھەربىر قەدەمدىن كۆمۈلمەس ئىزلار ئايان. ئازغان يۈرەك، ھارغان تىلەك، ئەمدى نە قىلماق كېرەك؟ ھەر تىنىقتا بىر سوئال، مەنزىل قايان؟ مەنزىل قايان؟

مەنزىل تورى ئېلكىتاپ گۇرۇپپىسى

www. Menzil. biz

book@menzil. biz menzilbiz@163. com